מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

בס"ד

לע"נ
הגלמוד ר' פסח לייב בן אליעזר זכרונו לברכה
נלב"ע י' סיון תשע"א
ומבקשים בזאת מכל מי שיכול לגמול עמו 'חסד של אמת',
ללמוד לעילוי נשמתו משנה אחת, פרק תהלים אחד
או אפילו ליתן פרוטה לזכותו,
ובודאי יבורך על כך מפי בעל הברכות,
שאף יוסיף ויתן לו שכר עד אין קץ ושיעור.

העלון לאברכי כולל, בני הישיבות ולכל לומדי התורה

האיחוד בחידוד

המאחד בקרבו חידודים ותשובות בהלכה ובאגדה

לע"נ ר' שמעון יהודה בן הגה"צ ר' אברהם יעקב (זיידל) עפשטיין זצוקלה"ה

פרשת נשא וחג השבועות (בא"י) תשפ"ב | גליון תרכ"ה | שנה ט"ז

נפלאות מתורתך

"כַּמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ... אִלּוּ קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, דַּיֵּנוּ". הגדה של פסח.

בכל ליל הסדר כשמשבחים ומפארים לה' על רוב חסדיו והמעלות הטובות שיש לו עלינו, ובכל אחת מהם היה די לנו בלעדי הבא אחריו, שבה הוסיף ה' לכפול ולשנות את כפילותה בתוספת מתנות גדולות ועצומות שכלל לא היו מוכרחים, ובהם הראה את חיבתו הגדולה לבניו אהוביו, כפי שמרבים למנות בפזמון זה, נזעקת ועולה השאלה, מה ראו על ככה להודות ולשבח לה' על עצם הקרבה לפני הר סיני גם אילו לא נתן לנו את התורה, איזו תועלת ומעלה יש בעצם הקרבה לפני הר סיני והעמידה שם, בלעדי שקיבלנו מה' את התורה.

זאת ועוד, הרי עוד קודם שליחת משה לפעול להוציא את ישראל ממצרים, ה' אמר לו מה התכלית ביציאה זו (שמות ג' י"ב): "וַיֹּאמֶר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה לְּךָ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעַבְדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה", ופשטות הדברים, שבני ישראל יקבלו את התורה ויעבדו את ה' לפי תורתו וחוקותיו וכל מצוותיו, אם כן כיצד אפשר לומר כי אלו קרבנו לפני הר סיני ולא קיבלנו את התורה היה די לנו, כאשר בלעדי קבלת התורה הפסדנו את העיקר של תכלית יציאת מצרים, ובלעדיה איננו עם, כי כל המהות של ישראל אינה אלא בתורה הקדושה.

קולמוסים רבים נשתברו ביישוב קושיה מפורסמת זו, שכבר עמדו בה רבים מהקדמונים, ראשונים ואחרונים, ובאורו בכל מיני דרכים ואופנים, ונביא בזה מקצת דבריהם.

*

איתא בשבת קמ"ו א' (וכעי"ז ביבמות ק"ג ב' וע"ז ש"ב ב' בשם רב יוחנן): "שבשעה שבא נחש על חוה (כשנתן לה עצה לאכול מן העץ בא עליה, דכתיב [בראשית ג' י"ג], הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי, לשון נשואין - רש"י), הטיל בה זוהמא. ישראל שעמדו על הר סיני (ונתקנו מכל מום, כדכתיב [שה"ש ד' ז'], כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ - רש"י בע"ז שם), פסקה זוהמתן, עובדי כוכבים שלא עמדו על הר סיני, לא פסקה זוהמתן".

וזוהמה זו, שבאה מהנחש הוא הס"מ המשמש כיסוד של הסיטרא אחרא, הורישה חוה לכל הדורות אחריה, והשפעתה הרעה של הזוהמה, שבעצם טבעה מושכת את המזוהם בה לכל טומאה ולדבר עבירה ועון, גרמה להרחיק את הדורות הראשונים מהאמונה בה' ומשכה אותם בחבלי העוון אל עבר עבודה זרה ושאר עבירות חמורות, דוגמת דור המבול בו השחית כל בשר את דרכו על הארץ, וכך גם כאשר ישראל היו במצרים, הזוהמה שנשארה בהם ממה שירשו אותם, היא זו שדרדרה אותם להטמאות בכל ארבעים ותשע שערי הטומאה, עד כי כמעט אבדו בתהום הנשיה בכניסתם לשער החמישים, שרגע קודם הצילם ה' בהוצאתם ממצרים.

ומבואר כי עד לאותה שעה שקרבו ישראל למעמד הר סיני, היתה להם זוהמה המהווה חסרון בעצם, והמרחיקה אותם בטבע מה' ותורתו ושמירת מצוותיו. ובשעת מעמד הר סיני זכו ישראל להטהר מזוהמה זו ובכך לזכך את נשמתם שתחזור למקור טהרתה שיהיה בעצם טבעה את הרצון להתקרב לה' ולעשות רצונו.

ועל כך, מבאר הרשב"ץ ועוד קדמונים, מודים ומשבחים לה', שאף אילו קרבנו לפני הר סיני ובכך טיהר את נפשנו וזיכך את נשמתנו כדת וכראוי קודם החטא, גם אם לא נתן לנו את התורה, דיינו, כי בטהרת נפשנו וזיכוך נשמתנו היינו נמשכים לקיים את מצוות התורה גם בלא שקיבלנוה, כדוגמת האבות הקדושים שקיימו את התורה כולה עד שלא קיבלוה. ועל כך חוזרים ומודים שזכינו כי מלבד עצם טהרת הנפש וזיכוך הנשמה, הוסיף ה' וגמל עמנו חסד שנתן לנו את התורה בעצמותה, שהיא דרגה נעלית הרבה יותר.

ואכן כל מהלך זה עולה יפה לשיטת רב יוחנן שאותה זוהמה נשארה בישראל עד מעמד הר סיני, אך רב אבא בר כהנא בגמ' שם חולק ואומר: "עד שלשה דורות לא פסקה זוהמא מאבותינו, אברהם הוליד את ישמעאל, יצחק הוליד את עשו, יעקב הוליד שנים עשר שבטים שלא היה בהן שום דופי". הרי מאז זרע יעקב הקדושים, כל ישראל היוצאים מהם המה בלא כל דופי וזוהמה, כיצד יבואר השבח וההודיה על הקרבה לפני הר סיני בלעדי קבלת התורה, ולשיטות הללו צריכים אנו לביאורים הבאים.

*

ובאופן אחר ביאר האברבנאל בהגדתו 'זבח פסח', כי כוונת השבח וההודיה על מעמד הר סיני, אין הכוונה מבלעדי קבלת התורה, אלא על עצם מעמד הר סיני בו קבלנו את התורה, וההודיה היא כי אף אילו היינו מקבלים את התורה במעמד הר סיני על ידי משה רבינו או באופן אחר, לא מידי הקב"ה בכבודו ובעצמו, דיינו.

באותה מדה מוסיף ומבאר, שהשבח וההודיה היא, אילו קרבנו לפני הר סיני וקבלנו בו רק מקצת מצוות התורה, כפי שה' נתן לאדם הראשון ולנח, דיינו.

ואנו מוסיפים ומודים שה' בכבודו ובעצמו נתן לו את התורה, ושמענו מפי הגבורה את הדברות, וקיבלנו את כל התורה כולה עם כל פרטיה ודיניה, חוקיה ומצוותיה, הלכותיה ודקדוקיה, מה שלא זכו כל הדורות הקודמים והצדיקים הגדולים שהיו קודם קבלת התורה, אשרי העם שככה לו, אשרי העם שאל"קיו.

ובדומה כתב רבי יחזקאל לנדא זצ"ל, בעל הנודע ביהודה (בדרשות הצל"ח, דרוש מ"א לשבת הגדול), וזאת על פי המדרש שבשעה שבא ה' לתת את התורה לישראל, הורידה משמי השמים לארץ, ומבחינה מסויימת היא היתה מופקדת, שכל הרוצה לזכות בה יבוא ויזכה, ועל כן מודים אנו על עצם מעמד הר סיני שבו יכלנו לקחת בעצמנו את התורה, ועל כך דיינו. וה' הוסיף לגמול עמנו חסד עצים שהוא בעצמו נתן לנו את תורתו, ולכך יש להדגיש "ונתן לנו' את התורה", מעיקר ההודיה שה' נתן לנו' את התורה, שמלבד מה שלא הבאיה לשום אומה ולשון אחרים אלא בחר בנו מכל עם ורממנו מכל לשון, עוד הוסיף בעצמותו לתת לנו את התורה, והוא שבח גדול ועצום עד מאוד, שעל ידי נתינה ישירה זו מה' לישראל, זוכים להעפיל לפסגות מרומות בקדושת התורה ועומק הבנתה ובעקבותיה מגיעים לקרבת ה' וקדושה יתירה וזאת מלבד השכר הצפון לעולם שכולו טוב.

*

בחניית ישראל במדבר סיני לקבל את התורה נאמר (שמות י"ט ב'): "וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר". ודרשו במכילתא שם: "וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר. ולהלן [הוא אומר] ויסיעו בני ישראל ויחנו בני ישראל, נוסעים במחלוקת וחונים במחלוקת, וכאן הוא אומר, וַיִּחַן שָׁם, חנייה אחת, ניתן בלבם כדי שיאהבו זה את זה ויקבלו את התורה". ומפורסמים דברי רש"י על הפסוק כשהביא דרשה זו: "וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל. כאיש אחד בלב אחד, אבל שאר כל החניות בתרעומת ובמחלוקת".

ושמענו מבארים, דנמצא שכבר בשעת החנייה במדבר סיני זכו ישראל להגיע לפסגה המרוממת הלזו של 'כאיש אחד בלב אחד', ועל כן אנו מודים ומשבחים לה', כי אף אילו היינו זוכים רק למעלה נשגבה זו בה כל ישראל המה 'כאיש אחד בלב אחד', גם אם לא היו מקבלים את התורה, מבחינה מסויימת 'דיינו', שכן יסוד התורה המה המידות הטבות והנהגת האדם בין אדם לחברו, ובמצב עילאי שכזה ראויים ישראל לישועה וגאולה.

*

במעמד הר סיני קיבלו ישראל שלש מתנות מיוחדת, המתנה האחת, גילוי שכינה וחיזוק האמונה בה' והידיעה הברורה שה' בחר בנו מכל עם, וכפי שהתורה בעצמה מעוררת אותנו לשאול ולברר אודות כך, כדכתיב (דברים ד', ל"ב-ל"ו): "כִּי שְׁאַל נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם הֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הֲנִשְׁמַע כָּמֹהוּ. הֲשָׁמַע עָם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ אַתָּה וַיֶּחִי.. אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ. מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת קֹלוֹ לְיַסְּרֶךָ וְעַל הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ".

המתנה השניה, מציאות של יראת ה', כפי שאף את זאת התורה כותבת בפירוש (שמות כ' י"ז): "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם אַל תִּירָאוּ כִּי לְבַעֲבוּר נַסּוֹת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי תֶחֱטָאוּ".

והמתנה השלישית היא התורה הקדושה, אותה ה' נתן לנו עם תרי"ג מצוותיה ורבבות תיבותיה ומאות אלפי אותיותיה, בה נהגה יום ולילה בשבתנו ובלכתנו בדרך, בשכבנו ובקומנו, שהיא תורת חיינו ואורך ימינו.

ומבארים בשם רבינו הגרי"ז מבריסק זיע"א (מפי השמועה), מעתה מבואר שפיר כוונת ההודיה על מעמד הר סיני, בתחילה מודים לה' כי אלו קרבנו לפני הר סיני וקיבלנו את האמונה והידיעה הברורה שה' בחר בנו מכל עם, וכן מציאות של יראת ה' טהורה, גם אם לא קבלנו את התורה, דיינו, שכן היינו מחפשים בכל עת לדעת מה רצון ה' מאתנו ומקיימים את המצוות המסורות בידינו מאבותינו, כשלומדים באותן המגילות שלמדו אבותינו במצרים בשבתות בהם נחו מהעבודה הקדושה.

וכמה טובה כפולה למקום עלינו, שלמבד מה שקרבנו לפני ה' סיני וחיזק לנו את האמונה הברורה והחושית בו, ואף החדיר לעצמותינו יראת ה' טהורה העומדת לעד, נתן לנו את התורה הקדושה, שבחר בנו מכל עם ורק לנו נתנה, כאשר הנתינה נעשתה בחיבה יתירה שקיבלנוה ישירות מה', עם המצוונה המיוחדת להגות בה בכל עת ושעה ולזכות לקרבת ה' לי טוב, בוודאי שאנו מאושרים מכל עם ומרוממים מכל לשון כשמתקדשים בעסק התורה וקיום מצוותיה.

"**על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכפלת למקום עלינו, שהוציאנו ממצרים... וקרבנו לפני הר סיני. ונתן לנו את התורה...**".

*

ובנותן טעם לסיים הדברים ברעיון מקורי ומיוחד. רגילים אנו להשתמש רבות במטבע לשון של 'קבלת התורה', וצריך להבין מהו 'קבלת התורה' ומה נכלל בזה. ובפשוטו של לשון 'קבלה' לכאורה מורה שאדם קיבל מסויים, ולכאורה היינו שאנו קיבלנו את התורה. אלא שיש להבין, שהרי בלשון הקודש מכנים התחייבות להתענות כ'קבלת תענית', ומה האדם 'קיבל' באותה שעה. ומ'קבלת תענית' משמשמעותה 'התחייבות לתענית', יכולים אנו ללמוד כי 'קבלת התורה' משמעותה 'להתחייב לתורה'.

והנה בתחילת חודש סיון בשנה השניה שיצאו ישראל ממצרים, שנת ב"א תמ"ח לבריאת העולם, באותם ימים של קבלת התורה, מבואר בפסוקים שהיו שתי מעמדות, האחד, סיפור דבר ה' על ידי משה לכל ישראל, ובניית מצבות והקרבת קרבנות ולקיחת ספר הברית וקריאתו על ידי משה באזני העם, ובאותו עת אמרו כולם 'נעשה ונשמע' והסכימו לקבל את תורת ה' בשמחה וברצון, ומשה זרק עליהם את הדם וכרת עמהם ברית על כל דברי התורה, כמפורש בקרא (שמות כ"ד, א'-י'). והמעמד השני היה למחרתו, בו התגלה ה' על הר סיני לעיני כל העם והשמיע לישראל את הדברות מפיו.

ולפי האמור כי 'קבלת התורה' משמעותה התחייבות לקבל את התורה, נמצא כי לשון זה אינו בהכרח המעמד השני בו ישראל קיבלו את התורה בפועל, אלא עולה נכון יותר למעמד הראשון שקדם לו ביום, בו התחייבו ישראל לקבל את התורה, למרות שעדיין לא ידעו מה כתוב בה, בכל זאת הכריזו בשמחה 'נעשה ונשמע', וזהו שבחן הגדול של ישראל, ובעקבות כך הפעילו לדרגה העצומה של (שם י"ט ו'): "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ".

ומעתה, מבאר רבי שמעון שוואב זצ"ל (הגדה של פסח הוצאת ארצסקרול), בעל ההגדה מודה ומשבח לה' על רוב חסדיו עמנו, ואומר, גם אילו קרבנו לפני הר סיני, והיינו זוכים ל'מעמד קבלת התורה', ולכל השפעותיה הרבות והברוכות, גם אם לא היינו זוכים למעמד השני שבו נמסרה לנו התורה, דיינו, כי כבר היינו בדרגה נעלה זו של מלמלכת כהנים וגוי קדוש. כעת שזכינו גם למסירת התורה, אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו.

מענינא דעצרתא

"כבוד התורה הוא בהוראת הזריזות בעשייתה, ויכבד החכמים המעמידים אותה והספרים אשר חברו בה".
פיהמ"ש לרמב"ם אבות פ"ד מ"ו.

איזו הלכה בענין 'כבוד הספרים', נלמדת מ'צורת קבלת התורה'?

מענינא דיומא

"וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ...".
ויקרא כ"ה ד'.

איזו הלכה בהלכות שביעית, נלמדת מקרבנות 'חג השבועות'?

כתב חידה

אבי המת שלא בעוונו לא הועילו לו סימנים
ואבי שעם בנו נמנה כמותו הוטעה ברמזים

עם רבי ובני המוכה בראשונים נמניתי,
ובעקבות מעלה זו יותר מעשר קיללתי.

ביום השלמת תפקידי חוגגים,
ואת יחוסי בקהל רב מזכירים.

מי אני?

רמז: דמות מבין ה'מלכים' או ה'נביאים'!

וּבָאוּ כֻּלָּם בִּבְרִית יַחַד נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע אָמְרוּ כְּאֶחָד

מעשה רב

מידי שנה נוהג ר' ראובן לארגן 'סדר לימוד לילדים' בליל שבועות לילדי בית הכנסת. בסיום הלימוד נהג לערוך 'מי שברך' מיוחד לתורמים שזכו להבין חשיבות הדבר, להצלחתם וישועתם בכל מילי דמיטב. בשנה האחרונה עוררו ר' שמעון ידידו, כי לכאורה יש לחוש בזאת משום 'בקשת צרכיו ביו"ט', שאין לעשות כן, כשם שבשבת אין נוהגים לבקש צרכיו, ובקושי התירו לומר 'מי שברך' לעולים לתורה.

השיבו ר' ראובן, אין זה 'בקושי', שהרי בכל שבת אומרים תפילת 'יקום פורקן' הכוללת ברכות רבות לציבור, ולאחר מכן מוסיפים 'מי שברך' ל'עוסקים בצרכי ציבור באמונה', ו'לכל מי שנותנים נר למאור ויין לקידוש ולהבדלה וכו', הרי שניתן לעשות גם 'מי שברך' עבור ישועת התורמים, בלא בית מיחוש כלל.

טענו ר' שמעון, תפילת יקום פורקן והמי שברך שאחריה, שניהם המה כמו 'טופס תפילה' שנקבע כבר תדיר, ולכך אין בזה משום בקשת צרכיו. אך הוספת תפילה וברכה מיוחדת לישועת התורמים, לכאורה נכללת ב'בקשת צרכיו' ואין ראוי לעשות כן ביו"ט.

יתרה מזאת, הוסיף ר' שמעון, גם אם נאמר שיש הכרח לתפילה זו כדי שיקבלו תרומות, עדיין יש לכל הפחות להוסיף עליו 'יו"ט הוא מלבקש', כעין שמוסיפים אצל חולה 'שבת היא מלזעוק'. ואילו ר' ראובן סבר, כי היות ועל ידי בקשות וברכות אלו משיגים את המעות לצרכי הרבים, נחשב הדבר כצרכי רבים ולכתחילה אפשר להתפלל על התורמים בלא כל ערעור ופקפוק, ואין צורך להוסיף שום נוסח בסיום דברי הברכה והתפילה.

השאלה היא, הצדק עם מי?

חילוקא דרבנן

כתיב (במדבר ה' י"ב): "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ וּמָעֲלָה בּוֹ מָעַל". ופירש"י: "אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ. מה כתיב למעלה מן הענין, (שם י') וְאִישׁ אֶת קֳדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ, אם אתה מעכב מתנות הכהן, חייך שתצטרך לבוא אצלו להביא לו את הסוטה". ומבואר, דהמעכב מתנות כהונה, עונשו הוא שתסטה אשתו, כדי שיצטרך להביאה אל הכהן.

עי' בפסוק (ויקרא י"ג ב'): "אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ סַפַּחַת אוֹ בַהֶרֶת וְהָיָה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ לְנֶגַע צָרָעַת וְהוּבָא אֶל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל אַחַד מִבָּנָיו הַכֹּהֲנִים". ומבואר, שגם מצורע צריך לבוא אל הכהן, ומדוע עונשו של המעכב מתנות כהונה, הוא דוקא בזה שתהא אשתו סוטה, ולא שיהא הוא עצמו מצורע.

וצריך ביאור!!!

מבין חידות

איזה מנהג

שנוהגים בו בחג השבועות,
נלמד מהנהגת מרים הנביאה?

מענינא דסדרא

"הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא.
וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם...". מלאכי ג', כ"ג-כ"ד.

היכן ב פ ר ש ת נ ו מצינו דיבור או מעשה או שליחות על ידי מלאך.

מענינא דמגילתא

"בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם...". ישעיה ס"ג ט'. וביאר האלשיך: "אין דרכו יתברך להושיעם בכל צרתם רק על ידי מלאך...".

היכן ב מ ג י ל ה מצינו דיבור או מעשה או שליחות על ידי מלאך.

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" ולרבנים הכותבים – מוקדש לעילוי נשמת אחינו בני ישראל

משיב דבר

אין להכריע בשום פנים ואופן על פי הכתוב כאן הלכה למעשה

תשובות לשאלות שהתפרסמו בעליון כה בשבוע שעבר

תשובה ל"מעשה רב"

בתשובה לשאלה, מי שהולך לראות אולם מפואר בשעה שיש במקום 'ברית מילה', אם נחשב לו למצוה במה שנמצא שם.

מצוה לראות עושי מצוה

א] שנינו ביומא ס"ח ב': "הרואה כהן גדול כשהוא קורא אינו רואה פר ושעיר הנשרפין, והרואה פר ושעיר הנשרפין אינו רואה כהן גדול כשהוא קורא. ולא מפני שאינו רשאי, אלא שהיתה דרך רחוקה, ומלאכת שניהן שוה כאחת". ואמרו בגמ' שם ע' א': "הרואה כהן גדול כו' לא מפני שאינו רשאי. פשיטא, מהו דתימא כדריש לקיש, דאמר ריש לקיש אין מעבירין על המצות. ומאי מצוה, ברב עם הדרת מלך, קא משמע לן". ופרש"י: "ומאי מצוה. יש בראייתן, יש כאן מצוה משום ברוב עם הדרת מלך; קא משמע לן. דלאו מעבר הוא, מאחר שאינו עסוק בה".

ב] ובשו"ת אג"מ יו"ד ח"א סי' קנ"ז נשאל אודות מוהל שנקרא לעשות ברית מילה בשבת אצל פורקי עול, אם ילך למול או עדיף שימנע כדי שלא לראות חילול שבת. והשיב בתו"ד: "לענ"ד אף שוודאי יש איסור על האדם לילך למקום (-שרואים אנשים) שעוברין על איסורי תורה, וראיה ממה שאיתא ביומא דף ע' שיש מצוה לראות בעשיית מצוה משום ברוב עם הדרת מלך... א"כ שמעינן ממילא דלראות בעבירה יש איסור, דהא ברוב עם הוא ח"ו בזיון למלך".

אכן להלכה פוסק כי אם אין מוהל אחר, אזי מחוייב הוא לילך למול אע"פ שיראה שם חילול שבת, ומסיים: "אבל תיכף אחר מעשה המילה אין להשאר שם".

בני אדם שהוליכום לראות שחוק שעושין לכבוד חתן

ג] איתא בחגיגה י"ד ב': "פתח רבי יהושע ודרש, ואותו היום תקופת תמוז היה, נתקשרו שמים בעבים ונראה כמין קשת בענן, והיו מלאכי השרת מתקבצין ובאין לשמוע, כבני אדם שמתקבצין ובאין לראות במזמוטי חתן וכלה". ופרש"י שם: "במזמוטי חתן. מיני שחוק שמשחקין לפניהן"[1].

ופשטות לשון הגמרא נראה, כי הדרך הוא שישנם בני אדם המתקבצים ובאים לראות את המזמוטים והשחוק[2], ואין כל כוונתם לבוא לשמח חתן וכלה בהשתתפותם, ובכל זאת דימו את ביאת המלאכים אליהם, והיינו שאף הגעה זו בעבור ראיית המזמוטים והשחוק נחשבת כמצוה קצת, שכן רואים את המשמחים המקיימים מצוות לשמח חתן וכלה, ותוספת מצוה יהיה להם, שכן הוסיפו בשיעור 'ברוב עם', וכמו שכתב באג"מ הנ"ל.

עשיית מצוה עם כוונה להנאה נוספת

ד] והנה איתא בפסחים ח' א': "תנא, אין מחייבין אותו להכניס ידו לחורין ולסדקין לבדוק מפני הסכנה... והא אמר רבי אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין. אמר רב אשי, שמא תאבד לו מחט, ואתי לעיוני בתרה (שמא תאבד לו מחט קודם לכן, ואתי השתא לעיוני בתרה, וכיון דמתכוין אף למחט לאו שליח מצוה הוא, וניזוק - רש"י). וכהאי גוונא לאו מצוה הוא (וכהאי גוונא, דמתכוין למצוה ולצרכו, לאו שליח מצוה הוא, בתמיה - רש"י), והתניא, האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני או שאהיה בן העולם הבא, הרי זה צדיק גמור (בדבר זה, ולא אמרינן שלא לשמה עושה, אלא קיים מצות בוראו שצוהו לעשות צדקה, ומתכוין אף להנאת עצמו שיזכה בה לעולם הבא או שיחיו בניו - רש"י). דילמא בתר דבדק (וגמר כל המצוה - רש"י) אתי לעיוני בתרה".

ומבואר דאף כשמתכוין לב' הדברים גם יחד, נחשב הוא כ'לשמה'. אמנם אם כל כוונת עשייתו היתה אך ורק כדי למצוא המחט, אע"פ שממילא נבדק המקום מחמץ, אין זה מצוה.

העושה מצוה וכל כוונתו להנאת חולין בעלמא

ה] ולהלן שם בגמ' איתא: "אמר רבי אבין בר רב אדא אמר רבי יצחק, מפני מה אין פירות גינוסר בירושלים, כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים, אלמלא לא עלינו אלא לאכול פירות גינוסר בירושלים דיינו, נמצאת עלייה שלא לשמה. כיוצא בו אמר רבי דוסתאי ברבי יוני, מפני מה אין חמי טבריא בירושלים, כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים, אלמלא לא עלינו אלא לרחוץ בחמי טבריא דיינו, ונמצאת עלייה שלא לשמה".

ומשמע כי אילו היו בירושלים תענוגות אלו, יש חשש שיהיו עולי רגלים שכל ביאתן לא תהיה אלא להנות מטוב העולם שיש בירושלים[3] ובכך יפסידו את עיקר שכרם במצוות העלייה לרגל, וכדי שלא יהיו מישראל שיגרם להם הפסד כה גדול בקיום המצוה, הגם שהדבר תלוי בבחירה שיעשה המצוה לשם שמים ולא להנאתו, גלגל ה' שתענוגות אלו ימנעו מירושלים.

ו] וע"ע פסחים נ' ב': "תנו רבנן, יש זריז ונשכר, ויש זריז ונפסד. יש שפל ונשכר, ויש שפל ונפסד. זריז ונשכר, דעביד כולי שבתא, ולא עביד במעלי שבתא. זריז ונפסד, דעביד כולי שבתא, ועביד במעלי שבתא. שפל ונשכר, דלא עביד כולי שבתא, ולא עביד במעלי שבתא. שפל ונפסד, דלא עביד כולי שבתא, ועביד במעלי שבתא. אמר רבא, הני נשי דמחוזא, אף על גב דלא עבדן עבידתא במעלי שבתא משום מפנקותא הוא, דהא כל יומא נמי לא קא עבדן, אפילו הכי שפל ונשכר קרינן להו".

ופרש"י שם: "זריז. בעל מלאכה; שפל ונשכר. דלא עביד כולא שבתא, ולא במעלי שבתא. ואף על גב דלאו לשום מצוה מיכוין, מצוה שלא לשמה מיהא הויא, דאמרינן לקמן, יעסוק אדם במצוה ואפילו שלא לשמה".

ואפשר לומר, דאותם שפלים שאינם עוסקים במלאכה בכל ימות השבוע, בהגיע ערב שבת ואף בו אינם עושים מלאכה, מסתמא יודעים באיזה יום נמצאים שהוא ערב שבת שראוי לשבות בו ממלאכה, בכל זאת, כיון דאף בכל יום שובתים ממלאכה, נחשב להם הדבר רק 'כמצוה שלא לשמה', ועכ"פ יש עליו 'שֵם מצוה'.

וכיוצ"ב מצינו בסוכה כ"ז ב': "משבח אני את העצלנין שאין יוצאין מבתיהן ברגל". ופרש"י: "אף על פי שלא בשביל הרגל מתעכבים, שהרי כל ימות השנה אינן יוצאין מחמת עצלות, אף על פי כן משבחן אני".

ז] ולפי"ז בנידו"ד, אם כל כוונת ההולך הוא לראות את יופי האולם, אע"פ שיש שם ברית מילה, אינו נחשב כחלק מעושי המצוה, ובדומה לה שכתבו בגמ' הנ"ל באות ה', לענין עולי רגלים. משא"כ אם נותן דעתו גם לכך שיש מעשה מצוה בשהייתו שם, אע"פ שמעורב בזה גם רצונו להנות מראיית יופי האולם, הרי זה דומה לנותן צדקה על מנת שיזכה לחיי העולם הבא, שנחשב עבורו כמצוה[4].

מהדברים הנזכרים: מצוה לראות עושי מצוה, ולהיפך ח"ו בעוברי עבירה (אות א', ב'). אנשים שהולכים לראות שמחת חתן (אות ג'). עשיית מצוה עם כוונה להנאה נוספת מלבד המצוה (אות ד'). עשיית מצוה כשכל כוונתו רק להנאת חולין (אות ה'). גם העושה מצוה שבין כך היה עושה זאת גם בלי המצוה, בכל זאת נחשב לו לקבל שכר (אות ו').

תשובה ל"חילוקא דרבנן"

בתשובה לשאלה, בדברי רש"י (במדבר ג' ט"ז), שאמר משה לפני הקב"ה, היאך אני נכנס לְבַתֵּי כולם ולתוך אהליהם, לדעת מנין יונקיהם. ועשה לו הקב"ה נס, שכמשה עמד על פתח האהל, היתה שכינה מקדמת לפניו, ובת קול יוצאת מן האהל ואומרת את מספר התינוקות בכל האהל. כיצד יש ליישב דבריו עם דברי חז"ל בזוה"ק (ח"א מקץ ר"א ב') ובעוד מקומות, שאין הקב"ה עושה ניסים לחינם, ומדוע הוצרך משה לנס כזה שהקב"ה ימנה את בני לוי, רק בגלל טרחתו, שלא רצה להיכנס בעצמו לכל אחד ואחד מבתיהם ולמנותם.

בשאלה זו עמד ה'גור אריה' (במדבר שם)[5], וכתב: "וקשה, וכי בשביל הטורח שלא רצה ליכנס לאהל שלהם נמנו על פי ה'. ונראה שפירושו, כי גנאי הוא לתלמיד חכם שיכנס לאהל אחר ששָם נשים, ולפיכך אמר, היאך אני נכנס לאהליהם לדעת מנין יונקיהם". והיינו, שהטעם שמשה רבינו לא רצה להיכנס לאהלי הלווים, אינו משום טירחה, אלא משום צניעות, ולכן אין זה נחשב נס לחינם, אלא למטרה זו של צניעות[6].

תשובה ל"מבין חידות"

בתשובה לשאלה, איזו תקנה הקשורה לזמן שקודם 'מתן תורה', מצינו שדוקא אצל בני חו"ל מתקיימת יותר כתיקנה.

התשובה היא, תקנה זו שתיקנו חז"ל להפסיק בפרשה אחת, בין קריאת הקללות בפרשת בחקתי, לבין חג מתן תורה, ולא בשתי פרשיות, מתקיימת כתיקונה בשנה זו שחל שביעי של פסח בשבת, דוקא בחו"ל ולא בארץ ישראל, וכדלהלן.

דהנה איתא בגמ' (מגילה ל"א ב'): "תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר, עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת, ושבמשנה תורה קודם ראש השנה. מאי טעמא, אמר אביי ואיתימא ריש לקיש, כדי שתכלה השנה וקללותיה. בשלמא שבמשנה תורה, איכא כדי שתכלה שנה וקללותיה, אלא שבתורת כהנים, אטו עצרת ראש השנה היא, אין, עצרת נמי ראש השנה היא, דתנן, ובעצרת על פירות האילן". ומבואר, שתקנת קריאת הקללות בפרשת בחקתי, הוא כדי להסמיכם לחג השבועות, משום ד'תכלה שנה וקללותיה'.

וכתבו שם התוס' (ד"ה קללות), דלא רצו חז"ל להסמיך לגמרי את הקללות שבפרשת בחקתי לעצרת, ולכן אנו קורין את פרשת במדבר קודם עצרת, שבזה יש הפסקה בין הקללות לחג השבועות.

ובשו"ת מהרי"ט (ח"ב או"ח סי' ד') נשאל, בשנה מעוברת כמו זו (-התשפ"ב), שחל שביעי של פסח בשבת, ובני ארץ ישראל קוראים בשבת שלמחרת את פרשת אחרי מות, ואילו בני חו"ל קוראים פרשה של חג, ומאז נפרדת דרכם של בני חו"ל וארץ ישראל עד לסוף חומש במדבר בפרשיות מטות ומסעי, ומדוע לא תיקנו לחבר את פרשיות אחרי מות וקדושים בחו"ל בשבוע שלאחר הפסח[7], ואז היו הקריאות שוות לגמרי מכאן ואילך בין בארץ ישראל ובין בחו"ל.

וענה על כך המהרי"ט: "הרבה טרחו הראשונים לחבר כמה פרשיות הסמוכות זו לזו בשנה פשוטה, כמו תזריע מצורע, אחרי מות קדושים, בהר בחקתי, וכל עצמן לא טרחו אלא שיהיו קורים במדבר סיני קודם לעצרת... וטעמא משום דאמרינן בפרק בני העיר, עזרא תיקן להם לישראל שיהיו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת, ומפרש טעמא, כדי שתכלה שנה וקללותיה... וכתבו התוס', שנהגו העולם להפסיק בפרשה אחת בין קללות לעצרת, והוא פרשת במדבר סיני. וכשם שאמרו שלא לאַחֵר כך אמרו שלא להקדים, שיהיו קורין אותם שתי שבתות שלפני עצרת, דלא מינכרא מילתא שכלו קללותיה אא"כ נקראים בסמוך לאחרית השנה... ובארץ ישראל שקראו אחרי מות בשביעי לעומר, הוצרך הדבר שיהיה להם שתי שבתות של הפסק בין קללות לעצרת, אבל בחו"ל ראוי לעשות כסדר השנים". והיינו, שבארץ ישראל אין ברירה, ובשנה זו יוצא שיש ב' פרשיות המפסיקות בין קריאת הקללות לחג השבועות, ונמצא שתקנה זו של חז"ל שיפסיקו רק בפרשה אחת לא מתקיימת בשנה זו בארץ ישראל, אבל בחו"ל, תיקנו להם שיהיו קורין כל פרשה בנפרד בשבתות אלו, כדי שיקראו את הקללות בהפרש של שבת אחת קודם חג השבועות ולא שתי שבתות[8]. ונמצא, שבשנה זו מתקיימת עיקר תקנת חז"ל כתיקנה בחו"ל יותר מבארץ ישראל[9].

תשובה ל"מענינא דירחא"

בתשובה לשאלה, היכן מצינו, דנשתנה שמו של 'חג השבועות' משום 'שנת השמיטה'.

---

1. ובעיקר המצוה לשחק לפני הכלה, עי' כתובות י"ז א': "אמרו עליו על רבי יהודה בר אילעאי, שהיה נוטל בד של הדס ומרקד לפני הכלה, ואומר, כלה נאה וחסודה. רב שמואל בר רב יצחק מרקד אתלת". ופרש"י שם: "אתלת. שלש בַּדין (-של הדס), זורק אחת ומקבל אחת". וראה עוד בתוס' סוכה מ"ה א' ד"ה מיד, שכתבו: "ויש ללמוד מכאן, לאותן בחורים שרוכבים בסוסים לקראת חתן, ונלחמים זה עם זה וקורעין בגדו של חבירו או מקלקל לו סוסו, שהן פטורין, שכך נהגו מחמת שמחת חתן" [וע"ע במרדכי שם אות תשמ"ג].

2. וכעי"ז מצאנו בב"מ ל"ו א': "...שמע קלא בי הלולא, נפק אזל". הרי שדרך בני אדם כששומעים קול ששון ושמחה, ממהרים לצאת ולראות בשמחה.

3. עיין תוס' רבינו פרץ שם, שהקשו על שאלת הגמ' מדוע אין פירות גינוסר וחמי טבריה בירושלים, מה השאלה בכלל, אולי אין הקרקע מתאים לגידול פירות גינוסר ואין אדמתה מוציאה מעיין מים חמים. על פירות גינוסר תירץ 'הר"ר שמואל מאייבר', דלגבי ירושלים כתוב שאמר שלמה המלך (קהלת ב', ד'-ה'): "בָּנִיתִי לִי בָּתִּים נָטַעְתִּי לִי כְּרָמִים. עָשִׂיתִי לִי גַּנּוֹת וּפְרֻדֵסִים וְנָטַעְתִּי בָהֶם עֵץ כָּל פֶּרִי", ואף אמרו ביומא נ"ד ב', דכל הארצות שבעולם נבראו מירושלים, נמצא שכל הפירות העולים בעולם, בדין הוא שיהיו בירושלים, וא"כ מדוע באמת אין בה פירות גינוסר, ולכך שאלו טוב.

ועל מעיינות של חמי טבריה תירץ 'מורינו רבינו פרץ נ"ע', דאמרו בשבת ל"ט א', דחמימותם של חמי טבריה הוא מכך שעוברים על פתח הגיהנום, אם כן בדין שגם בירושלים יהיו מעינות כאלו, שכן אמרו בעירובין י"ט א', דשלשה פתחים יש לגיהנום, ואחד מהם בירושלים, ולכך שאלו בדין מדוע אין מעיינות אלו בירושלים.

4. אכן ראה מה שכתב הסבא קדישא בעל החפץ חיים זיע"א, בספרו אהבת חסד ח"ב פכ"ג אות ב' בהגהה, שעמד בענין זה ומסיק: "דאם הוא מכוין לקיים המצוה ומכוין ג"כ לתועלת עצמו, אז הוא מצוה גמורה. אבל אם הוא מכוין רק לתועלת עצמו, בזה או בבא, ולא לשם מצוה כלל, אז הוא מיקרי מצוה שלא לשמה, וכדקי"ל בעלמא מצות צריכות כונה, ואם לאו לא קיים המצוה כדין... צריך לפרש דהיינו היכא שהוא מכוין רק לתועלת שכר או מיראת העונש, ולא לשם מצוה כלל, אז הוא מקרי מצוה שלא לשמה [וכן היכא שהוא מכוין רק שיכבדוהו, בזה ג"כ הוא בכלל הזה... דזה גרע ממצוה שלא לשמה... אך היכא דהוא מכוין למצוה והוא רוצה ג"כ שיכבדוהו, בודאי מצוה היא ואפשר דהוא בכלל לשמה]...".

5. וקושיה זו קשה לפי דברי רש"י הנ"ל, אך במדרש רבה (במדב"ר ג' ט', וכעי"ז בתנחומא בפרשתנו סי' ט"ז, שהמה מקור דברי רש"י), איתא: "אמר משה לפני הקב"ה, אתה אומר לי שאמנה אותן מבן חדש, יכול אני להיות מחזר ומסבב בחצרותיהם ובתוך בתיהם ולספור כל אחד ואחד, שאת אומר לי (שם ט"ו), כָּל זָכָר מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקְדֵם. אמר לו הקב"ה, את עושה שלך ואני עושה שלי...". ובפשטות, טענת משה היתה, שאינו יכול לעשות את המנין מחמת ריבויו של בני שבט לוי, ואף אם ילך וימנה כל אחד ואחד, יוולדו בינתיים עוד ועוד בקרב בני השבט ויספיקו להיות בני שלשים יום, ושוב לא יהא המנין מדוייק ונכון. ולפי"ז לא קשה כלל, דמשה לא נמנע מלמנות את בני לוי מחמת הטורח, אלא מחמת שהמנין לא יהא נכון, ולכן הוצרך לנס זה.

וראה עוד בחת"ס על התורה עה"פ שביאר טעם נוסף מדוע נתקשה משה לקיים את דבר ה' אליו. וע"ע ב'משאת המלך' מה שהוסיף בזה דברים.

6. וע"ע ב'עץ יוסף' על המבדר"ר שם (אות י'), שביאר טענתו של משה, שהלויים לא יניחו אותו להיכנס ולמנות בניהם מפני המגיפה, ואף שיתנו שקלים, מ"מ יצטרכו כל אחד ואחד למנות בניהם כדי לדעת כמה שקלים ליתן. אמנם צ"ב בדבריו, מדוע יסברו הלויים לעשות כן, אחר שאומר להם משה רבינו שנצטוה על כך מאת ה'.

והרב א. דיין שליט"א, ציין לתירוץ נוסף, שהביא רבי שמעון חירארי זצ"ל, בספרו 'בשמחה תצאו' (עמ' תפ"ב), בשם ה'מאורה של תורה', דכיון שכל אחד ואחד מישראל קינא לאשתו ממשה, וכדאיתא בגמ' (סנהדרין ק"י א'), ומסתמא גם שבט לוי בכלל, ממילא היה אסור לו להיכנס לאהליהם, וכמו דאיתא בשו"ע (אבהע"ז סי' כ"ב סי"ח), דאסור לו להתייחד עמה אף אם בעלה בעיר, ולכן נעשה לו נס זה שיהיו נמנים מאליהם.

7. וכמו"כ יכלו לחבר את הפרשיות 'בהר' ו'בחקתי', ולא היו צריכים לחלק בין הקריאות לתקופה ארוכה זו הנמשכת כשלושה חודשים.

8. אלא דעדיין קשה, מדוע המתינו מלחבר הפרשיות בחו"ל עד פרשת מטות מסעי, ולא עשו כן כבר בפרשיות חקת ובלק. וכתב על כך המהרי"ט שם: "ונראה לי שטעמם הוא, דכיון שנדחו שלא יכלו להתחבר בכל אותם השבתות מפני עצרת, המתינו לאחרונה, ואף על פי שהיו יכולים להקדים שבת אחת בחוקת ובבלק, לא רצו לשנות מסדר כל השנים שאין פסח חל בשבת, ומחברין מטות ומסעי, שהחיבור מוכיח, והדבר צריך, מפני תשעה באב הבא אחריהם שקורין בשבוע שחל בו, ואתחנן... והטעם הוא, משום פרשת (דברים ד' כ"ה) כִּי תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ וגו', ואמרינן (גיטין פ"ח א'), צדקה עשה עמנו הקב"ה שהקדים שתי שנים לְנוֹשַׁנְתֶּם...". והיינו, דלא רצו לשנות מסדר שאר השנים ולחבר פרשיות אחרות, אלא המתינו מלחבר הפרשיות עד מטות ומסעי, וזאת כדי שיקראו פרשת ואתחנן לאחר

הנה איתא במכילתא דר' ישמעאל (משפטים, מסכתא דבכספא פרשה כ'): "(שמות כ"ז) וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה. (שמות שלש רגלים בשביעית, שלא יסתרסו שלשה רגלים ממקומן". וביאר ב'העמק דבר' (שמות ל"ד כ"ב): "כבר נתבאר במכילתא פרשת משפטים, דפרשה זו (-הפסוק האמור בשמות שם, וְחַג שָׁבֻעֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה[10]), בא ללמד, דאפילו בשני שביעית נוהג שבועות וסוכות, אף על גב שאז אינו חג הקציר וחג האסיף, ועפי"ז באו כל השינויים דשתי פרשיות הללו, דמשום הכי נקרא כאן חג שבועות ולא חג הקציר, ומשום הכי כתיב כאן בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים ולא בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה, דמשמעו ביכורי שבעת המינים. אבל כאן בשביעית, אין לך אלא ביכורי קציר חטים שהוא שתי הלחם". והיינו, שהוקשה למכילתא שינוי הפסוקים, דבפרשת משפטים נקרא מתן תורה בשם 'חַג הַקָּצִיר', וכן נאמר שם שיום זה הוא 'בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה', ואילו בפרשת כי תשא נקרא חג מתן תורה בשם 'חַג שָׁבֻעֹת', וכן נאמר שם שיום זה הוא 'בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים', ומדוע נשתנו שמות אלו. ועל זה ביאר המכילתא, שבאה התורה ללמדנו, שגם בשנת השביעית נוהגים הרגלים כסדרם, ואע"פ שאין קציר בשנה זו, וכן אין ביכורי שבעת המינים אלא רק ביכורי קציר חיטים, מ"מ נוהגים הרגלים כסדרם. ולכן נשתנה שמו של 'חַג הַקָּצִיר' ל'חַג שָׁבֻעֹת', כדי לרמז ענין זה, שהוא נוהג אף בשנת השביעית שאין בה קָצִיר.

והטעם שענין זה נרמז דוקא בפרשת כי תשא, ביאר ב'הרחב דבר' שם, דקודם לכן נאמר בפרשת כי תשא (שם כ"א): "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת בַּחֲרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת", ולשיטת ר"ע פסוק זה אמור בשנת השביעית נוהגים הרגלים כסדרם.

תשובה ל"מענינא דסדרא"

בתשובה לשאלה, היכן בפרשתינו מצינו 'דיבור' או 'מעשה' או 'שליחות' על ידי מלאך.

א. המלאך הממונה על ההריון שצר צורת וולדות ישראל במצרים כדמות אבותיהם[11]. כפי שדרשו בפסוק (במדבר א' ב'): "שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת כָּל זָכָר לְגֻלְגְּלֹתָם", וכדאיתא בפסיקתא דר"כ פרק י"א אות ו', והובא גם בילקוט בשלח רכ"ו אות י"א, פינחס תשע"ג, אות י"ח [ויובא בעזהי"ת בהרחב דבר בפרשת פינחס], וכפי שדרש זאת בשפתי כהן על"פ בפסוק דידן, שכתב: "אמר לְבֵית אֲבֹתָם, כמו שאמר במדרש שהיו אומות העולם מונין עם ישראל ואומרים שכולם הם בני המצריים, אם בגופן שלטו כל שכן בנשותיהם. אמר ר' הושעיא, באותה שעה קרא הקב"ה למלאך שהוא ממונה על ההריון ואמר לו צייר הילדים בדמות אביהם, אם כן יש להם נשיאות ראש מצד אבותיהם שהן דומים להם והכל מעידים ואומרים שהם בני אבותיהם".

ב. המלאכים המלווים כל אחד מישראל ומשמרים אותו. כפי שדרשו בפסוק (שם ג'): "מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצִבְאֹתָם אַתָּה וְאַהֲרֹן", וכפי שדרש כן בפסוק בשפתי כהן, שכתב: "תִּפְקְדוּ אֹתָם. תשגיחו עליהם, כשתמנו אותם תשגיחו עליהם שהם שלושה צבאות, שכל אחד מישראל מוכתר בשני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע, ויש לכל אחד ואחד שני מלאכים, זהו לְצִבְאֹתָם, לצבא שאתם".

והוסיף שם עוד לדרוש את הפסוק שאחריו (שם ד'): "וְאִתְּכֶם יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ לַמַּטֶּה אִישׁ רֹאשׁ לְבֵית אֲבֹתָיו הוּא": וכתב: "וכנגד השני מלאכים הרוחניים, גם כן יהיו עמהם שני מלאכים חומריים, שהם אַתָּה וְאַהֲרֹן, שמשה נקרא מלאך שנאמר (במדבר כ' ט"ז), וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיֹּצִאֵנוּ מִמִּצְרָיִם. ואהרן נקרא מלאך שנאמר (מלאכי ב' ז'), כִּי שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ ה' צְבָאוֹת הוּא, ולזה אמר אַתָּה וְאַהֲרֹן. וְאִתְּכֶם יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ לַמַּטֶּה אִישׁ רֹאשׁ לְבֵית אֲבֹתָיו הוּא, אמר גם כן אִישׁ נגד השני מלאכים והאדם, ולזה אמר אִישׁ לַמַּטֶּה, כי היה לו לומר 'איש איש ממטה'. ואמר רֹאשׁ לְבֵית אֲבֹתָיו הוּא, לומר שאלו השני מלאכים אינם שוים, שאחד גדול המלווירו, של ימין הוא שלו משל שמאל, ואם הוא (-האדם המלווה במלאכים) חכם, יפנה לימין שנאמר (קהלת י' ב'), לֵב חָכָם לִימִינוֹ, ופירוש לב שכל ודעת, כמו (משלי ט"ו ל"ב), וְשׁוֹמֵעַ תּוֹכֵחַת קוֹנֶה לֵב. גם (שם י' ח') חֲכַם לֵב יִקַּח מִצְוֹת, ופירוש לבב חכם השכל והדעת הוא למי שהוא לימינו, (קהלת שם) וְלֵב כְּסִיל לְשְׂמֹאלוֹ, ולזה אמר רֹאשׁ לְבֵית אֲבֹתָיו הוּא".

ג. המלאכים הסובבים את השכינה עשויים דגלים דגלים, אשר דוגמתן נעשו ישראל דגלים דגלים. כפי שדרשו בפסוק (במדבר ב' ב'): "אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאֹתֹת לְבֵית אֲבֹתָם יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנֶּגֶד סָבִיב לְאֹהֶל מוֹעֵד יַחֲנוּ", וכדאיתא בבמד"ר ב' ג': "חיבה גדולה חבבן הקב"ה שעשאם דגלים כמלאכי השרת, כדי שיהיו ניכרין. ומנין שהוא אהבה לישראל, שכן שלמה אומר (שה"ש ב' ד'), הֲבִיאָנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה... דבר אחר, הֲבִיאָנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן. בשעה שנגלה הקב"ה על הר סיני, ירדו עמו עשרים ושתים רבבות של מלאכים, שנאמר (תהלים ס"ח י"ח), רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן, והיו כולם עשוים דגלים דגלים, שנאמר (שה"ש ה' י'), דָּגוּל מִרְבָבָה. כיון שראו אותן ישראל שהם עשוים דגלים דגלים, התחילו מתאוים לדגלים, אמרו, אלואי כך אנו נעשים דגלים כמותן, לכך נאמר הֲבִיאָנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן, זה סיני שנתנה בו התורה שנמשלה ביין... וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה. אמרו, אילולי הוא מגדיל עלי אהבה, וכן הוא אומר (תהלים כ' ו'), נְרַנְּנָה בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל. אמר להם הקב"ה, מה נתאויתם לעשות דגלים, חייכם שאני ממלא משאלותיכם, יַמְלֵא ה' כָּל מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ, מיד הודיע הקב"ה אותם לישראל ואמר למשה לך עשה אותם דגלים כמו שנתאוו".

וראה עוד בבמד"ר ב' י' סדר דגלי המלאכים וארבעת המלאכים הסובבים כסא הכבוד, דאיתא שם: "...כשם שברא הקב"ה ארבע רוחות וכנגדן ארבע דגלים, אף כך סיבב לכסאו ארבע מלאכים, מיכאל, וגבריאל, ואוריאל, ורפאל. מיכאל, בימינו כנגד ראובן. למה נקרא שמו מיכאל, בשעה שעברו ישראל בים פתח משה בשירה (שמות ט"ו י"א), מִי כָמֹכָה וגו', מי שסיים את התורה אמר (דברים ל"ג כ"ו), אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן. מִי כָמֹךָ. הרי מיכאל. אוריאל משמאלו, כנגד דן שהוא בצפון. למה נקרא שמו אוריאל, בשביל תורה נביאים וכתובים שהקב"ה מכפר עליו ומאיר להם לישראל, שנאמר (ישעיה ס' א'), קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ, ודוד אמר (תהלים קי"ח כ"ז), אֵל ה' וַיָּאֶר לָנוּ, הרי אוריאל, וכן הוא אומר (מיכה ז' ח'), כִּי אֶשֵּׁב בַּחֹשֶׁךְ ה' אוֹר לִי. גבריאל מלפניו, כנגד מלכות יהודה ומשה ואהרן שהיו במזרח. ולמה נקרא שמו גבריאל, ביהודה כתיב (דהי"א ה' ב'), כִּי יְהוּדָה גָּבַר בְּאֶחָיו וגו', ובמשה כתיב (ויקרא א' א'), וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה, וכתיב (ישעיה ט' ה'), וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּלֶא יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר, הרי גבריאל. רפאל כנגד אפרים, ולמה נקרא שמו רפאל, כדי לרפאות שברו של ירבעם שיצא מאפרים שהוא במערב, (במדבר י"ב י"ג) אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ, הרי רפאל".

ד. המלאך שנצטוה על ידי ה' להרוג את נדב ואביהוא, והמלאך שנצטווה על ידי ה' להוציא את נדב ואביהוא אחרי שמתו [ושיטה נוספת על מלאך אחר שהוציאם מהמשכן ודחפם לחוץ ושם מתו]. כפי שדרשו בפסוק (במדבר ג' ד'): "וַיָּמֻת נָדָב וַאֲבִיהוּא לִפְנֵי ה' בְּהַקְרָבָם אֵשׁ זָרָה לִפְנֵי ה' בְּמִדְבַּר סִינַי וּבָנִים לֹא הָיוּ לָהֶם וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר עַל פְּנֵי אַהֲרֹן אֲבִיהֶם", נתבאר בס"ד בפרשת שמיני, עיי"ש.

ובענין מנין הלווים אם נעשה על ידי מלאך או לא, עיין בהערה[12].

תשובה ל"כתב חידה"

מי אני: "חִלְקִיָּה [הכהן, אבי ירמיה[13], נביא ישראל]".

זקני ניצל בזכות התענותו – שאביתר הכהן זקנו של חלקיה הכהן, ניצל ממיתה על מרידתו במלך, בזכות שהתענה יחד עם דוד.

שחלקיה הכהן אבי ירמיה היה ממשפחתו של אביתר הכהן, כפשטות הפסוקים שכן אביתר היה מבני ענתות, בה ישבו משפחתו, כמפורש בפסוק במ"א ב' כ"ו, וכדלהלן. וענתות היתה אחת מערי הכהנים אשר בנחלת בנימין, כדכתיב (יהושע כ"א, י"ז-י"ט): "וּמִמַּטֵּה בִנְיָמִן אֶת גִּבְעוֹן... אֶת עֲנָתוֹת וְאֶת מִגְרָשָׁהּ... כָּל עָרֵי בְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים...". וחלקיה היה גם הוא מבני ענתות, כפשטות הפסוק על ירמיה בנו, כדכתיב (ירמיה א' א'): "דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶן חִלְקִיָּהוּ מִן הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן", וכפי הנראה היה זה מקום אבותיו[14].

ואביתר הכהן היה זקנו של חלקיה הכהן אבי ירמיה[15], כן משמע בזוהר (ח"א, ויחי, רמ"ט ב', עיי"ש). ובסדה"ד ג"א רצ"ח הביא כי: "כתב בשמן הטוב סוף פרשת פקודי, ירמיה היה מבני איתמר בן אהרן, כמו שנראה שהיה מן הכהנים אשר בענתות, והיא היתה של בני איתמר, כמ"ש באביתר ענתות על שדך. איתמ"ר עם הכולל במספר קטן י"ג כמו ירמיה, עכ"ל".

ואביתר הכהן זקנו של ירמיה, היה הניצול היחידי מנוב עיר הכהנים, שאת כולם הרג דואג, כמפורש בפסוקים (ש"א כ"ב, י"ח-כ): "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְדוֹאֵג סֹב אַתָּה וּפְגַע בַּכֹּהֲנִים וַיֵּסֹב דוֹאֵג הָאֲדֹמִי וַיִּפְגַּע הוּא בַּכֹּהֲנִים וַיָּמֶת בַּיּוֹם הַהוּא שְׁמֹנִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ נֹשֵׂא אֵפוֹד בָּד. וְאֶת נֹב עִיר הַכֹּהֲנִים הִכָּה לְפִי חָרֶב מֵאִישׁ וְעַד אִשָּׁה מֵעוֹלֵל וְעַד יוֹנֵק וְשׁוֹר וְחֲמוֹר וָשֶׂה לְפִי חָרֶב. וַיִּמָּלֵט בֵּן אֶחָד לַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן אֲחִטוּב וּשְׁמוֹ אֶבְיָתָר וַיִּבְרַח אַחֲרֵי דָוִד". ובעקבות כך אמר לו דוד שישב עמו, וכדכתיב (שם, כ"ב-כ"ג): "וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאֶבְיָתָר... שֵׁבָה אִתִּי תִּירָא כִּי אֲשֶׁר יְבַקֵּשׁ אֶת נַפְשֶׁךָ אֶת נַפְשֶׁךָ כִּי מִשְׁמֶרֶת אִתָּה עָמְדִי". ומינהו דוד לשר כהונה[16], כדכתיב (שם כ' כ"ה): "...וְצָדוֹק וְאֶבְיָתָר כֹּהֲנִים".

וכאשר מרד אבשלום בדוד אביו, ונאלץ לברוח כדי שלא יהרגו, הלך אביתר עמו, אלא שדוד ביקשו שישוב למקומו ויעזור לו מתוך ירושלים לשלוח להודיעו כיצד יכלכל צעדיו להנצל, ויחד עם חושי פעלו לעזור לדוד וסייעו בהצלתו (שם ט"ו-י"ז), ובמהלך זמן המרד[17] התענה אביתר יחד עם דוד, כדברי שלמה בנו אליו, כדכתיב (מ"א ב' כ"ו): "וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן אֲמֹר הַמֶּלֶךְ ...כִּי נָשָׂאתָ אֶת אָרוֹן אֲדֹנָי ה' לְפְנֵי דָוִד אָבִי וְכִי הִתְעַנִּיתָ בְּכֹל אֲשֶׁר הִתְעַנָּה אָבִי" [ובמשמעות עינוי זה, עיין בהערה[18]]. וכן לאחר תום המרד פעל אביתר יחד עם צדוק לדבר עם זקני יהודה להשיב את המלוכה לדוד (שם י"ט).

אכן כשהגיעו ימי זקנת דוד ומרד בו אדניה, הלך אביתר עמו, וכדכתיב (מ"א א', ה'-ז'): "וַאֲדֹנִיָּה בֶן חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו... וַיִּהְיוּ דְּבָרָיו עִם יוֹאָב בֶּן צְרוּיָה וְעִם אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וַיַּעֲזְרוּ אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה".

ובזכות התענותו זו של אביתר עם דוד בזמניו הקשים, ניצל אביתר שלא יהרג בידי שלמה על מרידתו במלכות דוד אביו כשהצטרף למרד של אדניה, הגם שהיה ראוי לעונש מות, כדכתיב (שם ב' כ"ו): "וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן אָמַר הַמֶּלֶךְ... כִּי אִישׁ מָוֶת אָתָּה וּבַיּוֹם הַזֶּה לֹא אֲמִיתְךָ כִּי נָשָׂאתָ אֶת אָרוֹן אֲדֹנָי ה' לְפְנֵי דָוִד אָבִי וְכִי הִתְעַנִּיתָ בְּכֹל אֲשֶׁר הִתְעַנָּה אָבִי. וַיְגָרֶשׁ שְׁלֹמֹה אֶת אֶבְיָתָר מִהְיוֹת כֹּהֵן לַה' לְמַלֵּא אֶת דְּבַר ה' אֲשֶׁר דִּבֶּר עַל בֵּית עֵלִי בְּשִׁלֹה".

וענתות היה מקומו, שכן אמר לו המלך: "עֲנָתֹת לְךָ עַל שָׂדֶיךָ", וכביאור הרד"ק: "איש ענתות, כי משם היה".

ובגירושו מלהיות כהן, קיים את דבר ה' על בית עֵלִי שלא ישמשו בכהונה גדולה בבית המקדש העומד להבנות, וכפרש"י שם. וראה עוד בדרד"ק שכתב: "[וַיְגָרֶשׁ שְׁלֹמֹה אֶת אֶבְיָתָר] מִהְיוֹת כֹּהֵן. כהן גדול, ומעתה התחיל העונש על בית עלי... כי לעולם לא יהיה להם שום שררה בכהונה, אלא יהיו נטפלים לאחרים שיהיו שרים עליהם, ואביתר מבית עלי היה".

ובהנהגת שלמה זו, ראה הרחב דבר בדברי האברבנאל, שכתב: "אחרי שהעניש שלמה את אדוניהו על מרדו הראשון ועל התואנה אשר היה מבקש עתה להחזיק באותו מרד עצמו, ראה להעניש גם כן אביתר ויואב שהיו העוזרים אותו ואשר יעצוהו למרוד באביו והמה ג"כ היו במורדי אור... ולהיות אביתר כהן גדול לא רצה להרגו, פן יהיה ביתו כבית שאול על כהני בית השם אשר הרג בנוב, ומפני זה ראה לגרשו מפניו וצוהו שילך אל מקומו ואל ארצו,

---

תשעה באב, שרמז יש בה, על כך שריחם עלינו הקב"ה.

9. עוד הוסיפו לתרץ הרבנים המשביבים שליט"א, ע"פ מה שהקשה ה'מגן אברהם' (ריש סי' תצ"ד), הרי התורה ניתנה ביום נ"א לספירה ולא ביום החמישים, שהרי יצאו ממצרים ביום חמישי, והתורה ניתנה בשבת. וביאר שם, דבא לרמוז לנו בזה את ענין יו"ט שני של גלויות, והיינו דאיתא בגמ' (שבת פ"ז א'), דהוסיף משה יום אחד מדעתו. ונמצא, דתקנת משה הוסיף יום אחד מדעתו, מתקיימת יותר בחו"ל ששם נוהגים יו"ט שני של גלויות.

10. וביאר ב'הרחב דבר' שם, דהברייתא דמכילתא השנויה בפרשת משפטים, עיקרה נשנית על הפסוקים של פרשת המועדות בכי תשא.

11. ותשו"ח לידידנו הרב אברהם יהודה ויסברג שליט"א ששדר לנו מ"מ זה, כדרכו בקודש בכל שבוע, יחד עם עוד עשרות מ"מ ופנינים יקרים.

12. הנה בפרשת מנין הלווים נאמר (במדבר ג', י"ד-ט"ז): "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי לֵאמֹר. פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם כָּל זָכָר מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקֹדֵם. וַיִּפְקֹד אֹתָם מֹשֶׁה עַל פִּי ה' כַּאֲשֶׁר צֻוָּה". ודרשו חז"ל מדוע חזרה התורה וכתבה שמשה פקד את הלווים על פי ה', ודרשו בבמד"ר ג' ט': "וַיִּפְקֹד אֹתָם מֹשֶׁה עַל פִּי ה' וגו'. אמר משה לפני הקב"ה, אתה אומר לי שאמנה אותן מבן חדש, יכול אני להיות מחזר ומסבב בחצרותיהם ובתוך בתיהם ולספור כל אחד ואחד שאת אומר לי כָּל זָכָר מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקֹדֵם [עיין בתשובה ל'חילוקא' בגליון זה מה שהרחבנו בביאור הדבר מדוע היה הדבר קשה למשה]. א"ל הקב"ה, את עושה שלך ואני עושה שלי. א"ר יהודה הלוי ב"ר שלום, היה משה הולך ועומד לו על פתח אהליהם, והשכינה מקרבת ואומר לו, ה' תינוקים יש בהנים בהזה, ה' תינוקים יש באהל הזה, י' תינוקים יש באהל הזה, הדא הוא דכתיב, וַיִּפְקֹד אֹתָם מֹשֶׁה עַל פִּי ה' וגו', כשם שהשכינה אומרת לו". ובדומה איתא בתנחומא בפרשתנו סי' ט"ז: "...אמר הקב"ה למשה, כָּל זָכָר מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקֹדֵם. א"ל משה, רבוני, בן כמה שנים אני מונה אותם (-מאיזה גיל יש למנותם). א"ל הקב"ה למשה, כָּל זָכָר מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקֹדֵם. א"ל משה, יכול אני לעמוד לסבב בחצרותיהם ובתוך בתיהם ולספור כל אחד מהן שאתה אומר לי כָּל זָכָר מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקֹדֵם. אמר לו הקב"ה, אתה עושה את שלך ואני עושה את שלי. א"ר יהודה הלוי בר שלום, היה משה הולך ועומד על פתח אהליהם, והשכינה מקדמת ואומרת לו כל זכרי הבית, חמשה או עשרה תינוקות יש באהל הזה. מנין, שכך כתיב, וַיִּפְקֹד אֹתָם מֹשֶׁה עַל פִּי ה', כשם שהשכינה אומרת לו".

וכדבריהם פירש רש"י עה"פ בקצרה: "עַל פִּי ה'. אמר משה לפני הקב"ה, היאך אני נכנס לבתי כָלֶם ולתוך אהליהם לדעת מנין יונקיהם. אמר לו הקב"ה, עשה אתה את שלך ואני אעשה את שלי. הלך משה ועמד על פתח האהל והשכינה מקדמת לפניו, ובת קול יוצאת מן האהל ואומרת כך וכך תינוקות יש באהל זה, לכך נאמר עַל פִּי ה'".

והנה הגם שרבים מהרבנים המשיבים ציינו כי דיבור זה על מספר התינוקות היה על ידי מלאך, אחד מהם לא ציין מקורו הטהור, ואף לאחר חיפוש רב לא מצאתי כן בשום מקום דהיה זה על ידי מלאך, ובמדרשים הנזכרים וכן בפרש"י נאמר להדיא כי הדברים היו על ידי 'השכינה' ו'בת קול'.

והיודע על מדרש או אחד מהמפרשים, הקדמונים או אפילו האחרונים הכותב דהיה זה על ידי מלאך, נודה לו אם יודיענו להגדיל תורה ולהאדירה.

ואגב אורחין, כיון שנגענו במדרשים הללו, נבקש לעורר אף לב התלמידי חכמים ללשון המדרשים על מספר התינוקות והיונקים שהיו באהלי הלווים, 'חמשה או עשרה תינוקות' בכל אהל, והוא מספר מופלג ופלאי וניסי ביותר. וגם אם נאמר כי לכל אחד מבני לוי היו כמה נשים, מלבד מה שהסברה נותנת שכל אשה היה לה את האהל שלה, עדיין הוא נס פלאי, שעל ידו התרבו הלווים הרבה מאד.

13. עוד בענין **ירמיה**, עיין בתשובות לכתב חידה מגליון רע"ו, פרשת בשלח תשע"ד. ובתשובות לכתב חידה מגליון תק"ע, פרשת בשלח תשפ"א. ובתשובות לכתב חידה מגליון תרכ"ג, פרשת בחוקותי שנה זו.

14. כמו כן מצאנו עוד ממשפחת ירמיה שהתגוררו בענתות, והוא חֲנַמְאֵל בן שַׁלֻּם, כדכתיב (ירמיה ל"ב ז'): "הִנֵּה חֲנַמְאֵל בֶּן שַׁלֻּם דֹּדְךָ בָּא אֵלֶיךָ לֵאמֹר קְנֵה לְךָ אֶת שָׂדִי אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה לְקָנוֹת". וכפי הנראה היה שם נחלת המשפחה.

15. ולפי הדברים הללו, שהיה חלקיה וירמיה בנו מזרע אביתר מבית עֵלִי, אפשר שזהו המקור לדברי הזוהר שהוזכרו בשבוע שעבר כי ירמיה לא שימש בכהונה, שכן זה היתה נבואתו של שמואל על זרע עלי הכהן השופט לבל ישמשו בכהונה גדולה ולא תהיה להם עוד שררה בכהונתם, כדכתיב (ש"א ב', ל'-ל"ו): "לָכֵן נְאֻם ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר אָמַרְתִּי בֵּיתְךָ וּבֵית אָבִיךָ יִתְהַלְּכוּ לְפָנַי עַד עוֹלָם וְעַתָּה נְאֻם ה' חָלִילָה לִי כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד וּבֹזַי יֵקָלוּ. הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְגָדַעְתִּי אֶת זְרֹעֲךָ וְאֶת זְרֹעַ בֵּית אָבִיךָ מִהְיוֹת זָקֵן בְּבֵיתֶךָ... וַהֲקִימֹתִי לִי כֹּהֵן נֶאֱמָן כַּאֲשֶׁר בְּלְבָבִי וּבְנַפְשִׁי יַעֲשֶׂה וּבָנִיתִי לוֹ בֵּית נֶאֱמָן וְהִתְהַלֵּךְ לְפָנַי מְשִׁיחִי כָּל הַיָּמִים. וְהָיָה כָּל הַנּוֹתָר בְּבֵיתְךָ יָבוֹא לְהִשְׁתַּחֲוֹת לוֹ לַאֲגֹרַת כֶּסֶף וְכִכַּר לָחֶם וְאָמַר סְפָחֵנִי נָא אֶל אַחַת הַכְּהֻנּוֹת לֶאֱכֹל פַּת לָחֶם". וכפי שנתבאר להלן שזמן קיום נבואה זו היה לפני הקמת בית המקדש על ידי שלמה המלך, והתקיימו על ידי גירוש אביתר מתפקידו ככהן גדול ושליחתו לענתות מקומו על ידי שלמה.

וזהו עֲנָנֹת לָךְ עַל שָׂדֶיךָ, רוצה לומר איש ענתות לך על שדיך... וצוהו שילך אל עירו ענתות וישב על שדהו ולא ילך עוד בחצר המלך. ובאמרו על שדך, אין הכוונה שהיה לו שדה נחלה, כי הנה לא היו שדות לכהנים, אבל היה השדה המיוחד למרעה מקנהו. ובמה שאמר וּבַיּוֹם הַזֶּה לֹא אֲמַיֶּתְךָ וגומר, הודיעו שהיה כפי הדין בן מות, להיותו מכלל המורדים בהמלכת אדוניהו ובשאלת אבישג לאותו תכלית בעצמו, אבל בעבור שנשא ארון השם לפני דוד אביו והתענה עמו, והיה זה בברחו מפני שאול ומפני אבשלום בנו העביר על פשעו ולא שפך דמו. והנה גרשהו עוד מהיות כהן לה', רוצה לומר מהיות כהן גדול, כי נמשח צדוק במקומו. והודיענו הכתוב שבזה נתקיים מה שנגזר על בית עלי בשילה, ואין הכוונה בזה המאמר שעשה שלמה לאביתר כל זה בעבור היותו מבני עלי, כי אם להגיד שבמה שעשה בזה בעבור ענין אדוניהו נתקיימה בזה הגזרה האלקית, כי היה אביתר מבני עלי, ונגזר עליו (ש"א ב' ל"ב), וְהִבַּטְתָּ צַר מָעוֹן בְּכֹל אֲשֶׁר יֵיטִיב אֶת יִשְׂרָאֵל, וזה מורה על שתתקיים הגזרה בזמן בנין הבית, והיה מכללה שיהיו בניו משוללים מן הכהונה הגדולה... כי לא יהיה להם שום שררה ומנוי בכהונה".

ומוסיף וכותב חידוש גדול: "והבן אמרו וּבַיּוֹם הַזֶּה לֹא אֲמַיֶּתְךָ, והוא המורה אצלי שגרש שלמה את אביתר הכהן ושצוה עליו שלא יצא מענתות, ואם יצא משם אנה ואנה יהיה דמו בראשו כמו שאמר לשמעי בן גרא, וזהו וּבַיּוֹם הַזֶּה לֹא אֲמַיֶּתְךָ, כלומר אבל אמיתך ביום אשר תצא משם, ולפי שהיה גרושו על אותו תנאי, הוצרך לפרש ענתות לך על שדך שהרשהו שיוכל לצאת מעיר ענתות על שדהו ולא עוד, ולפי ששמר מצותו כראוי לא נענש באותה מיתה...".

לדרגה המרוממת להעפיל זכיתי – שחלקיה זכה להעפיל לדרגה המרוממת של נבואה.

שחלקיה זכה להעפיל לדרגה המרוממת לזכות שרוח ה' תשרה עליו ויהיה נביא, שכן נמנה בין שמונת הנביאים הכהנים, כדאיתא במגילה י"ד ב' (וכעי"ז בספרי בהעלתך ע"ח[19]): "שמונה נביאים והם כהנים יצאו מרחב הזונה, ואלו הן, נריה, ברוך, ושריה, מחסיה, ירמיה, חלקיה, חנמאל, ושלום".

ומלבד הזכרתו בברייתא זו, אפשר ללמוד על נבואתו מיסודו של עולא בגמ' שם, שכל מי שנזכר שמו ושם אביו בנבואה, בידוע שהוא נביא בן נביא, וירמיה בנו נזכר בנבואתו עמו, כדכתיב (ירמיה א' א'): "דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן חִלְקִיָּהוּ מִן הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן".

ולמרות שחלקיה זכה להיות נביא ישראל, לא מצאנוהו נזכר בשום אחת השיטות שמנו את ארבעים ושמונה הנביאים שעמדו בישראל ונצרכה נבואתן לדורות בגמ' שם, וצריך לומר כי נבואותיו היו לשעה, כדוגמת נביאים רבים אחרים, ולכך לא מנאוהו שם.

ובעבורה מהרשע להמלט נצרכתי – שבעבור דרגתו המרוממת זו שהיה נביא, הוצרך לברוח ממנשה הרשע, כאשר ביקש להרוג את הנביאים.

שחלקיה הנביא הוצרך לברוח מביתו כדי שלא יהרגו מנשה, כאשר ביקש להרוג את הנביאים, וכפרש"י בירמיה כ' י"ד: "אָרוּר הַיּוֹם אֲשֶׁר יֻלַּדְתִּי בּוֹ. פוא"י אינייניר"ט בלע"ז, היא שעת הריון, ועל ידי אונס שֶׁמֵּשׁ חלקיהו אביו מטתו ביום, שהיה בורח מפני מנשה שהיה הורג את הנביאים, ושמש מטתו וברח".

ורבות חיפשתי אחר מקור דברי רש"י הללו, שמנשה המלך היה הורג את הנביאים, ולא מצאתי דבר. ואולי יש לומר, כי כאשר הרג מנשה את שעיה הקנו, ביבמות מ"ט ב', הוסיף להרוג את שאר הנביאים, ועל כן נמלט חלקיהו ממנו.

ומנשה היה רשע, כמפורש בפסוקים (מ"ב כ"א, א'-ב'): "בֶּן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה מְנַשֶּׁה בְּמָלְכוֹ וַחֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ חֶפְצִי בָהּ. וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה' כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ ה' מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". ועיי"ש המשך הפסוקים שנכתב בהם עוונות ותועבות רבות שעשה, ולאחריהם נאמר (שם ט"ז): "וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה הַרְבֵּה מְאֹד עַד אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת יְרוּשָׁלִַם פֶּה לְבַד חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת יְהוּדָה לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה'".

ורשעותו של מנשה נמשכה עשרים ושתים שנה, ולאחריהם כאשר ה' יסרו בחוחים, שב בתשובה, כדשנינן בסנהדרין צ' א' בשיטת ר' יהודה, וראה עוד שם ק"ב א' וב', ועשה תשובה שלושים ושלוש שנים[20], כדאיתא בסדע"ר כ"ד, כך שרוב ימיו היו בתשובה, ושנה חמשים וחמש פנים בתורת כהנים, כדאיתא בסנהדרין ק"ג ב'. וראה עוד שם ק"ב ב' שרב אשי כיונו בתואר המכובד 'רבותינו' אחר שלמד ממנו הלכה.

אכן עצם דברי רש"י שחלקיה ברח בעת הריגת נביאים, מצאנו במדרשים, אך שם אמרו דהיה זה כאשר איזבל הרגה את הנביאים, וכמפורש בפסוק (מ"א י"ח ד'): "וַיְהִי בְּהַכְרִית אִיזֶבֶל אֵת נְבִיאֵי ה'...", וכדאיתא בב"ר פ"ד ה': "אפשר חלקיהו אדם צדיק והיה משמש מטתו ביום, אלא לפי שהיתה איזבל הורגת הנביאים בא ושמש מטתו ביום[21] וברח".

ובעיקר דברי המדרש הללו, צריך להביא, היאך יתכן ובזמן לידתו של ירמיה ברח חלקיהו אביו מפני איזבל, שהיתה בימי יהושפט, כאשר ירמיה היה בימי צדקיה, דור אחד עשר ליהושפט, וא"כ האריך ימים הרבה מאוד, זמן י"א דורות.

ובמיוחד צריך הבנה, שהרי מקרא מלא בתחילת ספרו, שהתחיל את נבואותיו בימי יאשיה אבי צדקיה [דור עשירי ליהושפט], כדתיב (א' ב' - ג'), "אֲשֶׁר הָיָה דְבַר ה' אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בְּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ. וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד תֹּם עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד גְּלוֹת יְרוּשָׁלִַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי", וחוזק לומר שרק לעת זקנותו המופלגת התחיל להנבאות, שהרי מפורש בפסוקים שהיה אז נער, דכתיב (שם א' ו'): "וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי ה' הִנֵּה לֹא יָדַעְתִּי דַּבֵּר כִּי נַעַר אָנֹכִי".

אכן אף לשיטת רש"י הנ"ל דהיה זה בימי מנשה שהרג את הנביאים, צ"ב חשבון השנים, שהרי מעשה הריגת ישעיה בידי מנשה, היה עד שהיה בן ל"ד, שהיא שנת כ"ב למלכותו, שבה עשה תשובה, והמשיך עוד ל"ג שנה במלכות, ולאחריו מלך אמון ב' שנים וחלפו י"ג שנות מלכות יאשיה, שהרי ירמיה החל את נבואתו בשנה זו, כמפורש בפסוק שהבאנו למעלה, נמצא שבתחילת נבואת ירמיה היה לכל הפחות כמה שנים אחר ארבעים שנה, וכיצד אמר על עצמו שהוא נער. ויש ליישב, ועיין בהערה[22].

למעמד הנכבד ביותר נתמניתי – שחלקיה נתמנה למעמד הנכבד ביותר להיות כהן גדול, הוא חלקיהו בן שפן הכהן הגדול בימי יאשיה.

שחלקיהו בן שפן היה כהן גדול בימי יאשיה, כמפורש בפסוקים במקומות רבים, וכגון (מ"ב כ"ב ד'): "עֲלֵה אֶל חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְיַתֵּם אֶת הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית ה' אֲשֶׁר אָסְפוּ שֹׁמְרֵי הַסַּף מֵאֵת הָעָם".

וראה עוד במנין כהנים גדולים שעמדו בתקופת בית ראשון, כפי שנכתבו בפסוקים (דהי"א ה', ל"ט-מ"א), ששם נזכר כבנו של שַׁלּוּם ואבי עֲזַרְיָה (בפסוק ל"ט): "יֹשִׁיָּהוּ הוֹלִיד אֶת חִלְקִיָּה וְחִלְקִיָּה הוֹלִיד אֶת עֲזַרְיָה".

וחלקיה אבי ירמיה הוא חלקיה הכהן הגדול, שכן היה מראשי הכהנים, כפי שכתבו על הזכרתו כחלקיה אבי ירמיה (ירמיה א' א'): "דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶן חִלְקִיָּהוּ מִן הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן", כתב בתרגום: "מִן רֵישֵׁי מַטְרַת כַּהֲנַיָא מִן אֲמַרְכָּלָיָא דַּהֲווֹ בִּירוּשְׁלֵם... (מראשי משמרת הכהנים מהממונים שהיו בירושלים)".

וראה ברד"ק שם שכתב בשם אביו, שחלקיה זה הוא חלקיה בן שפן, שכתב: "דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶן חִלְקִיָּהוּ. כתב אדוני אבי ז"ל, כי חלקיהו זהו חלקיהו בן שפן הכהן שמצא ספר התורה בבית ה' בימי יאשיהו (-כדלהלן), וירמיהו בנו נבא בימי יאשיהו, ותחלת נבואתו היתה בשנת שלש עשרה למלכו, ועדין לא שבו יאשיהו ויהודה מרעתם עד שמנה עשרה שנה למלכו שמצא ספר תורה". וכך גם כתב האברבנאל בתחילת הספר (עמ' ד"ש).

אכן יש להעיר כי לכאורה שיטות אלו אינם יכולות לעלות בקנה אחד עם השיטות שהזכרנו למעלה שהיה מזרעו של אביתר, שכן עליו נאמר שעם הקמת הבית תופסק הכהונה הגדולה מזרע עלי השופט, וכפי שנתבאר למעלה, והכיצד מזרעו עמדו בכהונה גדולה דורות רבים לאחר מכן, וצריך לומר שהמה שיטות חלוקות.

ולמלך הודעתי כי ספר מצאתי – שחלקיה הודיע למלך כי מצא את הספר התורה מוחבא בעזרה כשהוא פתוח בפרשת התוכחות.

וחלקיה הכהן הגדול אמר למלך יאשיה שמצא ספר תורה מוחבא בעזרה כשהוא פתוח בפרשת התוכחות, כדכתיב (מ"ב כ"ב ח'): "וַיֹּאמֶר חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹל שָׁפָן הַסֵּפֶר סֵפֶר הַתּוֹרָה מָצָאתִי בְּבֵית ה' וַיִּתֵּן חִלְקִיָּה אֶת הַסֵּפֶר אֶל שָׁפָן וַיִּקְרָאֵהוּ". וכאשר אמרו את הדברים לפני המלך והראו לו את הספר, התעורר לשוב בתשובה, וכדכתיב (שם, י'-י"ג): "וַיַּגֵּד שָׁפָן הַסֹּפֵר לְמֵלֶךְ לֵאמֹר סֵפֶר נָתַן לִי חִלְקִיָּה הַכֹּהֵן וַיִּקְרָאֵהוּ שָׁפָן לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ. וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת דִּבְרֵי סֵפֶר הַתּוֹרָה וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו. וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת חִלְקִיָּה הַכֹּהֵן וְאֶת אֲחִיקָם בֶּן שָׁפָן וְאֶת עַכְבּוֹר בֶּן מִיכָיָה וְאֶת שָׁפָן הַסֹּפֵר וְאֶת עֲשָׂיָה עֶבֶד הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר. לְכוּ דִרְשׁוּ אֶת ה' בְּעַדִי וּבְעַד הָעָם וּבְעַד כָּל יְהוּדָה עַל דִּבְרֵי הַסֵּפֶר הַנִּמְצָא הַזֶּה כִּי גְדוֹלָה חֲמַת ה' אֲשֶׁר הִיא נִצַּתָה בָנוּ עַל אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ אֲבֹתֵינוּ עַל דִּבְרֵי הַסֵּפֶר הַזֶּה לַעֲשׂוֹת כְּכָל הַכָּתוּב עָלֵינוּ".

ובטעם הדבר מדוע התעורר המלך להבין כי רבה חמת ה' עליהם, דרשו כי מצאו פתחו בפרשת התוכחה, והוא צירוף של כמה דרשות חז"ל, שבסנהדרין ק"ג ב' דרשו שאחז שרף את התורה, ולמדו, שביקש לשרוף כל ספרי תורה ולכך החביאו ממנו ספר תורה זה והטמינוהו בעזרה, וביומא נ"ב ב' דרשו כי יאשיה ראה בתורה שכתוב פרשת התוכחה והבין כי עתידים לגלות ולכך גנז את הארון ועוד דברים, ואיתא במדרש הגדול (דברים כ"ו כ"ז), דשתי דרשות אלו עולים יחדיו, שכאשר מצאו את ספר התורה בעזרה, מצאוהו פתוח בפרשת התוכחה, וזה הכוונה שיאשיה ראה בתורה את פרשת התוכחה, ולכך חרד ושלח לשאול את חולדה הנביאה כדת מה יעשה כיצד יקים את התורה, וכמפורש בפסוקים.

וכפשטות דרשה זו ביאר רש"י שם, שכתב: "סֵפֶר הַתּוֹרָה מָצָאתִי. טמון תחת הנדבך שהטמינו שם כששרף אחז את התורה; דִּרְשׁוּ אֶת ה' בְּעַדִי. ראה כתוב (דברים כ"ח ל"ו), יוֹלֵךְ ה' אֹתְךָ וְאֶת מַלְכְּךָ". ובתוספת דברים כתב במצודת"ד שם: "...יתכן שעל כי אחז שרף את התורה כמו שאמר רז"ל, לזה פחדו הכהנים פן ישלח ידו גם בספר התורה המונח מצד הארון אשר כתב משה מפי ה', ולקחו הס"ת ההיא והטמינו מפניו. ולאחר מותו (-של אחז) חפשו אחריה ולא מצאוה[23]. וכאשר היה הכהן גדול מחפש אחר הכסף המובא ואחרי בדקי הבית מצאה. ואמרו רז"ל שמצאה כשהיתה מגוללת בפרשה תוכחות, והיה התחלת הדף (-בתיבות) יוֹלֵךְ ה' אֹתְךָ וְאֶת מַלְכְּךָ, ועל כי מאז חפשו אחריה ולא מצאוה אמר כמבשר סֵפֶר הַתּוֹרָה ההיא (-האבודה) מָצָאתִי בְּבֵית ה'... הראה לו (-הכה"ג לשפן) הנמצא כתוב בתחלת הדף, כי חשב את הדבר לאות ורמז להחריד את העם...".

וראה ברד"ק שם שהביא כדרשה זו ומקשה עליה ועל כן מבאר באופן אחר, שכתב: "סֵפֶר הַתּוֹרָה מָצָאתִי בְּבֵית ה'. דרשו כי אחז שרף את התורה והטמינו מפניו ספר תורה אחד והטמינוהו תחת הנדבך, ועכשיו מצא חלקיה ספר התורה הזה. ורחוק הוא זה, שחזקיהו שבא אחריו שרבץ תורה בישראל איך לא הוציאו, וכמה ספרי תורה הניח חזקיהו במותו. אלא מנשה מלך זמן רב, שהרי מלך נ"ה שנה ועשה הרע בעיני ה' כתועבות הגוים ובנה מזבחות לע"ג בבית ה', והוא השכיח התורה מישראל ואין פונה אליה, כי כלם היו פונים אל אלהים אחרים ואל חקות הגוים, ובחמישים וחמש שנה נשתכחה התורה. ועכשיו כאשר צוה יאשיהו לחפש בית ה' לכל אשר ימצא שם בדק ולהוציא הכסף המובא בית ה', והיה חלקיהו מחפש בבית ה' ובבית קדש הקדשים ובדביר, מצא ס"ת שהיה מונח במקומו מצד הארון... ופתח וקראו ונתנו אל סופר המלך שיביאהו אל המלך שיקרא בו ויראה איך שכחו התורה המונעת כל המעשים הרעים שהיו עושים בישראל... אמרו כי מצאו הספר נגלל בפרשת תוכחות, יוֹלֵךְ ה' אֹתְךָ וְאֶת מַלְכְּךָ וגו', כי שם נרמז ענין גלות שומרון וגלות יהודה עם מלך יהודה כמו שבארנו שם, ואולם חלקיה קרא זה אל שפן לסבב שיקראהו שפן אל המלך ויקח עצה להסיר ממנו זה הרע לפי מה שאפשר".

ובעקבות מציאת הספר ודברי נבואת חולדה, אסף המלך את כל זקני יהודה וירושלים וכל העם, וקרא באזניהם את דברי ספר הברית (שם כ"ג, א'-ב'), וחזרו וכרתו ברית עם ה' לשמור את התורה, וכדכתיב (שם ג'): "וַיַּעֲמֹד הַמֶּלֶךְ עַל הָעַמּוּד וַיִּכְרֹת אֶת הַבְּרִית לִפְנֵי ה' לָלֶכֶת אַחַר ה' וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְאֶת עֵדְוֹתָיו וְאֶת חֻקֹּתָיו בְּכָל לֵב וּבְכָל נֶפֶשׁ לְהָקִים אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת הַכְּתֻבִים עַל הַסֵּפֶר הַזֶּה וַיַּעֲמֹד כָּל הָעָם בַּבְּרִית[24]".

---

16. הנה פסוק זה נאמר לאחר תום מרד אבשלום והריגת שבע בן בכרי המורד האחרון, אך לכאורה המשמעות של הפסוקים שעוד בימי גלות דוד שימש אביתר בגדולתו בכהונתו, שכן הוא זה שנשאל עבורו באורים ותומים. ועיין רלב"ג כאן הלומד שהיה כהן גדול. וראה עוד רד"ק שם. וע"ע להלן.

17. כן למדו רש"י ורד"ק ועוד, דכוונת הפסוק על ימי מרד אבשלום וכדלהלן הערה הבאה.

אכן יש להקשות כי בפסוק מפורש שאביתר רצה ללכת עם דוד אך דוד ביקש ממנו שישוב לביתו ויעזרהו במקומו, ומדוע נחשב לו הדבר כאילו התענה עמו בדרך.

שוב ראיתי ברלב"ג שעמד בשאלה ותירץ בביאורו בשני דרכים, האחד, כי לעולם מדובר על התקופה שקדמה למלכות דוד, כאשר ברח משאול המלך, שבאותה עת היה אביתר עמו, ומאז לא נפרד ממנו שוב. והשני, דאף בימי מרד אבשלום ביקש אביתר ללכת עם דוד, ועד שדוד השיבו התענה עמו, וכן גם לאחר שביקשו דוד לשוב, "ובעת היותו ברח מפני אבשלום, היה גם כן מיצר בצרתו, עד שכבר היה עולה עמו לולי שמנעו דוד מזה".

וראה במצודת"ד שחילק את הפסוק לשתי תקופות: "כִּי נָשָׂאתָ אֶת אָרוֹן אֲדֹנָי ה' לְפָנַי דָּוִד אָבִי. בהיותו ברוח מפני אבשלום; וְכִי הִתְעַנִּיתָ בְּכָל אֲשֶׁר הִתְעַנָּה אָבִי. ובעבור אשר היית מעונה ומיצר בצרת אבי כשהיה נרדף מפני שאול".

18. הנה פשטות הפסוק כי אביתר התענה יחד עם דוד, וכפרש"י שם: "וְכִי הִתְעַנִּיתָ. עמו באותה הצרה, שנאמר (ש"ב י"ז כ"ט), כִּי אָמְרוּ הָעָם רָעֵב וְעָיֵף וְצָמֵא בַּמִּדְבָּר".

אכן יעויין ברד"ק שם הלומד כי הכוונה על כלליות צער הדרך הנחשב כעינוי: "הִתְעַנִּיתָ. שהלך עם דוד בברחו מפני שאול ובברחו מפני אבשלום, וענוי הדרך היה להם, כמו שכתוב כִּי אָמְרוּ הָעָם רָעֵב וְעָיֵף וְצָמֵא בַּמִּדְבָּר".

19. עיין בתשובות לכתב חידה מגליון שצ"ו, פרשת לך לך תשע"ז, שהבאנו דברי הספרי והשוואתו לגמרא, והחילוקים ביניהם.

20. אכן יעויין ברד"ק מ"ב כ"ב ח', שכתב: "ואפשר כי הגלות שגלה מנשה היה בזקנותו, ואחר שעשה תשובה לא האריך ימים כל כך...". כשמוסיף ומביא דרשה זו וכותב עליה 'והוא רחוק', עיי"ש מה שהכריחו לכך.

21. וכתב המתנו"כ שם, דהיה זה מדין חיוב אדם לפקוד אשתו בשעה שיוצא לדרך, ובמיוחד בשעה זו שאינו יודע מתי יחזור, אם בכלל יחזור. וצריך לומר שהיתה לו שעה קלה לכך, אם לאו, הרי פיקו"נ דוחה כל התורה כולה.

22. המעיין במפרשי הנביא כיצד למדו את דברי ירמיהו שהוא עדיין נער, יראה שאינו בהכרח צעיר אלא משמעות אחרת. רש"י ביאר שהכוונה על תחילת שליחותו: "כִּי נַעַר אָנֹכִי. אינו כדאי להוכיחן. משה הוכיחן סמוך למיתתו, כבר נחשב בעיניהם בכמה נסים שעשה להם, הוציאם ממצרים וקרע להם את הים, הוריד את המן הגיז את השליו, נתן להם את התורה העלה את הבאר. אני בתחלת שליחותי אני בא להוכיחם", ולפי"ז מתבאר שפיר שרש"י הוא לשיטתו שכלל לא היה נער באותם ימים.

אכן הרד"ק למד שהוא כפשוטו, שכתב, "ואין תימה אם באה לו נבואה והוא נער, כי הנה גם כן שמואל היה נער בתחלת נבואתו... המפרשים פירשו כי נער היה בשנים בהנבאו וכן שמואל וזכריהו בן עִדּוֹא...". וכן למד האלשי"ך ואף המלבי"ם. וע"ע באברבנאל בראש הספר (עמ' ש"ה) שכותב, "הרי לך מבואר שנבא ירמיהו ארבעים שנה כמשה רבו, וזו ראיה גדולה שהיה נער קטן בשנים כשהתחילה נבואתו...". ועיי"ש שהאריך בזה באות ו'.

ובדרך נוספת כתב, "ואפשר כי נער ר"ל משרת, ואף על פי שהוא גדול וְצָמֵא בַּמִּדְבָּר".

19. עיין בתשובות לכתב חידה מגליון שצ"ו, פרשת לך לך תשע"ז, שהבאנו דברי הספרי והשוואתו לגמרא, והחילוקים ביניהם.

20. אכן יעויין ברד"ק מ"ב כ"ב ח', שכתב: "ואפשר כי הגלות שגלה מנשה היה בזקנותו, ואחר שעשה תשובה לא האריך ימים כל כך...". כשמוסיף ומביא דרשה זו וכותב עליה 'והוא רחוק', עיי"ש מה שהכריחו לכך.

21. וכתב המתנו"כ שם, דהיה זה מדין חיוב אדם לפקוד אשתו בשעה שיוצא לדרך, ובמיוחד בשעה זו שאינו יודע מתי יחזור, אם בכלל יחזור. וצריך לומר שהיתה לו שעה קלה לכך, אם לאו, הרי פיקו"נ דוחה כל התורה כולה.

22. המעיין במפרשי הנביא כיצד למדו את דברי ירמיהו שהוא עדיין נער, יראה שאינו בהכרח צעיר אלא משמעות אחרת. רש"י ביאר שהכוונה על תחילת שליחותו: "כִּי נַעַר אָנֹכִי. אינו כדאי להוכיחן. משה הוכיחן סמוך למיתתו, כבר נחשב בעיניהם בכמה נסים שעשה להם, הוציאם ממצרים וקרע להם את הים, הוריד את המן הגיז את השליו, נתן להם את התורה העלה את הבאר. אני בתחלת שליחותי אני בא להוכיחם", ולפי"ז מתבאר שפיר שרש"י הוא לשיטתו שכלל לא היה נער באותם ימים.

אכן הרד"ק למד שהוא כפשוטו, שכתב, "ואין תימה אם באה לו נבואה והוא נער, כי הנה גם כן שמואל היה נער בתחלת נבואתו... המפרשים פירשו כי נער היה בשנים בהנבאו וכן שמואל וזכריהו בן עִדּוֹא...". וכן למד האלשי"ך ואף המלבי"ם. וע"ע באברבנאל בראש הספר (עמ' ש"ה) שכותב, "הרי לך מבואר שנבא ירמיהו ארבעים שנה כמשה רבו, וזו ראיה גדולה שהיה נער קטן בשנים כשהתחילה נבואתו...". ועיי"ש שהאריך בזה באות ו'.

ובדרך נוספת כתב, "ואפשר כי נער ר"ל משרת, ואף על פי שהוא גדול בשנים יקרא נער, כמו שכתוב (שמות ל"ג י"א), וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן נַעַר, והיה משרת...".

וע"ע במהרז"ו על המדרש שמביא עוד פסוקים בו ראינו שנער אינו בהכרח צעיר, האחד, שכתוב כלפי רחבעם (דהי"ב י"ג ז'): "וַיִּקָּבְצוּ עָלָיו אֲנָשִׁים רֵקִים בְּנֵי בְלִיָּעַל וַיִּתְאַמְּצוּ עַל רְחַבְעָם בֶּן שְׁלֹמֹה וּרְחַבְעָם הָיָה נַעַר וְרַךְ לֵבָב וְלֹא הִתְחַזֵּק לְפָנֵיהֶם". ובאותה עת כבר היה רחבעם יותר מבן ארבעים, שהיה זה לאחר שמלך, ובן ארבעים ואחד היה במלכו, כדכתיב (שם י"ב ג' וכעי"ז במ"א י"ד כ"א): "וַיִּתְחַזֵּק הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם בִּירוּשָׁלִָם וַיִּמְלֹךְ כִּי בֶן אַרְבָּעִים וְאַחַת שָׁנָה רְחַבְעָם בְּמָלְכוֹ...".

עוד מצאנו כן כלפי כלב, דכתיב (יהושע ו' כ"ג): "וַיָּבֹאוּ הַנְּעָרִים הַמְרַגְּלִים וַיֹּצִיאוּ אֶת רָחָב וְאֶת אָבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ וְאֶת אַחֶיהָ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהּ וְאֶת כָּל מִשְׁפְּחֹתֶיהָ הוֹצִיאוּ וַיַּנִּיחוּם מְחוּץ לְמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל", הרי שכלב נקרא נער, ובאותה שעה כלב היה כבן שמונים, כדכתיב (שם י"ד ז'): "בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה אָנֹכִי בְּשַׁלַּח מֹשֶׁה עֶבֶד ה' אֹתִי מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לְרַגֵּל אֶת הָאָרֶץ וָאָשֵׁב אֹתוֹ דָּבָר כַּאֲשֶׁר עִם לְבָבִי", והיה זה בשנה השניה ליציאת מצרים, כך שלאחר תום הארבעים שנה, כשכבר החלו בכיבוש, היה כבן שמונים שנה [ואכן הרד"ק שם התקשה בזה ועל כן ביאר: "וַיָּבֹאוּ הַנְּעָרִים. כל משרת יקרא נער ואפילו יהיה זקן, כמו יהושע בן נון נער, ואלו האנשים המרגלים היו נערי יהושע או נערי אחד מגדולי ישראל"].

ומסיים המהרז"ו: "עם כל זה אינו דומה למה שכתוב 'לֹא יָדַעְתִּי דַּבֵּר כִּי נַעַר אָנֹכִי', שמשמע שהיה נער בשנים ממש, וצ"ע".

23. בדנה כיוון ליישב קושיית הרד"ק כיצד יתכן ולא נמצא הספר כל השנים עד לאותה עת, עיי"ש.

24. והנביא מוסיף וכותב כיצד שבו לה' ועשו תשובה והכריתו את הע"ז וכל כליו והשביתו את הכמרים ושרפו את האשרה ונתצו את מקומות העוון, ושבו בתשובה לפני ה'.

סיפור ושאלה בצידו

לעורר את בני המשפחה ללימוד הפרשה עם פרש"י.

זה למעלה משלושת אלפים ושלוש מאות שנה, מאז הוציא ה' את אבותינו ואותנו מארץ מצרים ומבית עבדים, באותות ובמופתים שמהם יָדעו והכירו כל העמים כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, אין עוד. התחלנו יום אחר יום לספור בשמחה על התקרבותנו ליום הגדול והנורא, יום מתן תורתנו הקדושה, בה הוסיף ה' לחזק בנו את אמונתנו, בהתגלותו על הר סיני לעיני כל ישראל, ונתן לנו את תורתו, תורת הנצח, עם כל מצוותיה ודקדוקיה, שהיא כל עיקרן של ישראל ובעבורה נגאלו ועלו לכל הגדולה שעלו אליה, ומאז כניסתנו לארץ ישראל ועד היום, בכל שנה ושנה, מיד בהסתיים היום הראשון של חג הפסח, בו סיפרנו לעצמנו ולבנינו את ניסי יציאת מצרים, מתחילים אנו במצוה גדולה וארוכה זו של 'ספירת העומר', להגיע אל היום הגדול והנורא, יום מתן תורתנו, 'להראות בנפשנו החפץ הגדול אל היום הנכבד הנכסף ללבנו, כעבד ישאף צל, וימנה תמיד מתי יבוא העת הנכסף אליו שיצא לחירות, כי המנין מראה לאדם כי כל ישעו וכל חפצו להגיע אל הזמן ההוא' (לשון החינוך במצוה ש"ו), שכידוע השפעתו העצומה של יום זה וסגולתו לקבלת התורה שהיה בדור דעה, נמשכת בכל שנה ושנה לכל מי שחפץ ומקבל על עצמו מחדש עול תורה, וכבר כתבו הספרים שהוא 'יום הדין' על התורה שיהודי יִלָּמֵד במשך כל השנה, ואם יזכה לכוין לאמיתה ולהנות מלימודו ועד כמה יִדבק בה.

את אותו מעמד נוראי של 'מתן תורה', נצטווינו להעבירו לדורות הבאים, וחובה זו גדולה עוד יותר מאשר ניסי יציאת מצרים שעליהם יש חיוב רק לאב ללמד את בנו, ואין עליהם אזהרה נוראה זו לשמור את נפשנו מאד לבל נשכח את הדברים אשר ראו עינינו, לגבי מעמד הר סיני ישנה תוספת מצוה, מלבד לאב שיעבירנו לבנו, עוד נוסף עליו חיוב להעבירו לבן בנו, ואף ישנה אזהרה חמורה ונוראה לכל אחד לשמור את נפשו מאד לבל ישכח מה הדברים אשר ראו עיניו, וכמפורש בפסוקים (דברים ד', ט' - י'): "רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ. יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בֶּאֱמֹר ה' אֵלַי הַקְהֵל לִי אֶת הָעָם וְאַשְׁמִעֵם אֶת דְּבָרָי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל הָאֲדָמָה וְאֶת בָּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן".

כשקיבלנו את התורה שהיא תורת חיים ואהבת חסד, ודרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום, נכללו בה שני חלקיה, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, ששניהם מעורים ושזורים יחדיו, ואין לתורה אחת מהם הבנה ואפשרות לקיימה בלא השניה, שאילולי התורה שבעל פה המבארת את משמעות הפסוקים ודרכי שלוש עשרה המידות בהן המה נדרשים, לא נדע מהי המלאכה ממנה נשבות בשבת, והכיצד נניח את פרשיות התפילין עלינו, אחרי שכל המציאות של התיתורא והרצועות ושאר פרטי הלכותיה, הכל הוא מהתורה שבעל פה, שרובה היא 'הלכה למשה מסיני', ואף נטעה במקום הנחתה לחשוב שהוא על כף היד ובין העינים ממש, וכן על זה הדרך ברוב מצוות התורה, שאין אפשרות לקיימם בלא התורה שבעל פה, ואף כריתת הברית של ה' עם ישראל אינה אלא מחמת ועל ידי התורה שבעל פה, כדרשתו של רב יוחנן (גיטין ס' ב'): "לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה".

ועל שתי התורות הללו באים דיני חז"ל ותקנותיהם, הרחקותיהם ודבריהם הכתובים בשני התלמודים וכפי שנשנו בדברי הפוסקים שבכל הדורות, שיהודי החפץ לשמור על התורה ושהתורה תשמור עליו, עליו לקיים אם כל דיני התורה כפי כל פרטיהם ודקדוקיהם כנפסק בשולחן ערוך, בלא לעבור על הלכה אחת או סעיף קטן אחד, ובאופן זה יכול להיות בטוח בנפשו שעושה מלאכת ה' נאמנה וצועד הוא בדרכה של תורה כדת וכראוי.

*

מהמיוחדים שבקהילת 'שומרי התורה' בעמל תורתו והתמדתו בה בכל עת, והמופלג בכל חדרי התורה, בידיעת התורה ופלפולה ובאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ובחרדתו לקיים הלכה כדת של תורה, היה ר' דוד הכהן פארשטייטיינבענשן*. כל אחד מבני הקהילה ידע, שאם מחפש הוא אחר מקומה של מימרא מסוימת בגמרא או היכן מקום דברי תוספות מסויימים או הלכה שאינה ידועה, הכתובת הברורה ממנה יצא עם תשובה מדוייקת, היה ר' דוד מידענו. גדלותו העצומה בתורה, כך נהגו לומר אודותיו, אינה רק בזכרונו המופלא או גאונותו המופלגת, אלא בעיקר בהתמדתו שאינה יודעת גבולות, וחזרתו בכל עת על תלמודו, כך שכל שאלה שנשאל, הרי שלא מזמן למד זאת ולכן בידו להשיב תשובה מדוייקת.

זאת ועוד, מדרכי לימודו של ר' דוד, כפי שקיבל מרבותיו מעתיקי השמועה, שהדרך הנכונה והטובה ביותר להבין ולזכור את הלימוד, הוא על ידי ההתפעלות מדברי התורה ולהשיבם אל לבבו, כפי שרבו היה נוהג לומר, שלא מצוי מי שאינו זוכר את דברי הגמרא על 'פיל שבלע כפיפה מצרית' (ב"ב כ"ב א' ועוד), או את דברי הגמ' על מיתתו המזעזעת של 'בר הדאיא' לאחר שציער את רבא רבות וגרם לו צרות רבות וקשות (ברכות נ"ו ב'), וזאת משום שדברים מוזרים ומשונים נקלטים היטב במוח ואינם נשכחים מחמת התפעלות הלב מהם. ואם יהודי יתפעל מכל תיבה במשנה ובגמרא ובדברי הראשונים, ומכל הלכה בשולחן ערוך ובמשנה ברורה, וישיב אותם אל לבבו, הדברים יחרטו על לוח ליבו ולא במהרה ישכחו.

צא ולמד מכל מְבַלֵּי העולם, נהג רבו לומר לו דברי הדרכה בדרכה של תורה, שאם תשאל אותם דבר מה אודות החומר הלימודי שאותו למדו וטרחו בהבנתו ואף שיננוהו רבות בכדי להבחן על כך ולקבל את תעודתם, אך אינם עוסקים לאחר מכן בתחום זה ולא משתמשים בפועל במה שלמדו, מלבד מה שהלימוד היה להם לגיעיה וטורח שהוצרכו למנוחה לאחריו, הרי כל הדברים הללו פרחו ממוחם ומדעתם, ואינם יודעים להשיב על שאלות פשוטות בנושא, ובורותם זו מתעצמת מול אלו שקראו את אותו חומר מתוך התענינות בנושא, וכלל לא שננוהו ואף לא חזרו עליו אפילו פעם נוספת, וקיראתו היתה מתוך מנוחה ורוגע, ולמרות כל זאת, ידיעתם של האחרונים עולה על הראשונים עשרת מונים, וזאת משום שהראשונים למדו זאת מחמת הכרח וחובה ורצון לקבל את תעודתם, על כן מיד בסיום המבחן שבו קיבלו את תעודתם, הכל נגוז ונעלם מהזכרון, שכל זכרונו היה רק עבור תקופה זמנית זו של המבחן, ואילו האחרונים שביקשו להחכים ולידע בענין זה וקראוהו במטרה לדעת, עצם הרצון לידיעה היא זו החורטת את הדברים עמוק בתאי הזכרון באופן שיוכלו להזכר בו בכל עת מצוא.

הדרך הטובה ביותר לזכור את מה שלומדים, הוא על ידי שיהודי חושב לעצמו שלומד את דברי התורה הזו מחמת רצונו לזכות לדעת את התורה הקדושה, ללמוד וללמד ולשמוח בשמחת התורה, ואין התורה עבורו כיגיעה וטורח, אלא שש ושמח בכל עת על זכותו לעסוק בתורה ולומדה, כדברי תוכחתו של הנביא ישעיה לישראל (מ"ג כ"ב): "וְלֹא אֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב כִּי יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל", וכפירושו של המצודת"ד שם: "כי יגעת. כי נגעשת יגע ועיף בעבודתי ובטלת את העבודה", וכביאורו המפורסם של ה'מגיד מדובנא' עם המשל על הסֹבֵל שהגיע מיזוע ומתנשף להודיע שעשה את מלאכתו להביא את חבילתו של בעל הבית, ובלא לראות אם שהביא טען הבעל הבית בתוקף שהביא חבילה של אחר, וזאת על ידי שראה את רוב עמלו ויגיעו, כאשר חבילתו היתה קטנה וקלה ונעימה למשא, והנמשל הוא, שכאשר יהודי מתייגע ונאנח מהמצוה והתורה, אות הוא ש'לא אֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב', שאינו מקיים את המצוה כתיקונה ועוסק בתורה כדת, שהתורה משמחת לב כל העמל בה, והמצוה נותנת למקיימה חיים חיים, וככל שזוכים יותר לעסוק בתורה ולהרבות במצוות, לב האדם מתמלא באושר עד אין קץ ושמחה מרובה הממלאת את כל נפשו.

*

אחת מהמצוות החביבות על ר' דוד, היתה זו שזכה له בשל כהונתו, לברך את עמו ישראל באהבה, ובפרטי קיומה עמל שנים רבות, כשזכה גם לחבר עליה חיבור תורני רחב ומעמיק, בו מבאר היטב את הלכותיה ופרטיה וכל דקדוקיה כדת של תורה, מפי ספרים וסופרים, ובזכות עמלו הרב סביב מצוה זו, הרגיש בכל בוקר שמחה של מצוה מיוחדת בבואו לקיים את המצוה כשמשתדל לקיימה בהידור רב, כשמשקיע לברכה כדת של תורה באמירה מלאה, בכוונה ובלב שלם, ולא חלילה בחפזון ובבהילות.

כדי שברכתו של ר' דוד לא תהיה חלילה כמצוות אנשים מלומדה, ובכך יפסיד מישראל ברכה ראויה ויאבד לעצמו קיום המצוה כתיקונה, שקד ועיין רבות במדרשי חז"ל ומפרשי התורה ושאר ספרי ההלכה והפוסקים, בביאור תיבות הברכה ומה שרמזו בהם, ומצא שכוונות רבות ורמזים שונים נאמרו בזה, והעלה דבריהם הקדושים עלי גליון בו כתב וסיכם את כל מה שמצא, ובכל עת מצוא עיין בדברים והחכים בהם, לדעת ולהבין את הפנים הרבות שיש לברכה זו, ושפע הברכות שהיא כוללת בתוכה.

בכדי שיוכל לכוין כדת בשעת הברכה ויחד עם זאת דעתו לא תתבלבל מחמת ריבוי השיטות והדעות, בחר לעצמו שתים או שלש כוונות לכל תיבה בברכה, שאותם כתב לעצמו בקיצור על דף קטן, ובכל יום בדרכו לקיום מצוה חשובה זו לברך את העם, היה מעיין בדף זה כדי לחדש בזכרונו את הכתוב בו, וכך זכה לכוין כדת של תורה בעת הברכה.

בגליונו זה כתב את סדר כוונותיו לפי תיבות הברכה, שאף לישראל המתברכים כדאי לדעתם ולכוין בהם. ב'יְבָרֶכְךָ', כתב לכוין שיזכו לבנים עמלי תורה ויראי ה', וכן שיתברכו הנכסים, שיהיה לכל בריה ובריה די מחסורה בהיתר ובנחת. ב'וְיִשְׁמְרֶךָ', שיזכו שהבנות יהיו שמורים, והנכסים יהיו שמורים, ויזכו לעשות מהם מצוות, וישמור את ישראל מיצר הרע לבל יוציאם מהעולם, ואף יוסיפו להשמר בשעת מיתה ומן הגיהנם. ב'יָאֵר', כתב לכוין, שה' יאיר את עיניהם וליבם במאור התורה. ב'פָּנָיו', שה' 'יַרְאֶה להם פנים שוחקות, וב'אֵלֶיךָ', לכל יחיד ויחיד בבחינת 'לפני ה' שזו ההשפעה הטובה ביותר, וב'וִיחֻנֶּךָּ', שה' יתן להם חן בכל מקום אליו הולכים, ויחון אותם במתנת חינם, ואף דעת ובינה בתורה, ובכללם לחון ולרחם זה על זה, ולהוציאם משעבוד מלכויות ולזכות לגאולה השלימה במהרה. וב'יִשָּׂא', כתב לכוין, שה' יעביר ויכבוש כעסו משישראל, ויקבל תפילותיהם, וב'פָנָיו', שה' כביכול יפנה מכל עסקיו ויהפך פניו לישראל לטובה, וב'אֵלֶיךָ', שפנייתו של ה' תהיה לכל אחד ואחד משישראל בבחינת לפני ה', וב'וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם', שה' יברך את עמו ישראל בשלום שאין לך כלי מחזיק ברכה יותר ממנו, והוא שקול כנגד הכל, וברכת השלום תהיה על כלל ישראל בכל גבוליהם.

*

אחרי הנהגות כה מיוחדות ומרוממות, לא פלא שר' דוד היה אחד מהכהנים שזכו שעל ידם התברכו ישראל בשפע ברכה, כפי שהעידו וסיפרו רבים מבני הקהילה, במיוחד אלו שהתפללו עמו תמידים כסדרן במנין הוותיקין, שבכל יום בו עמדו בכוונה וכוונו לברכת הכהנים, ועמדו בה על מקומם בלא להסיח את הדעת, מלבד מה שקיימו את המצוה המוטלת על ישראל להתברך, שלדעת החרדים ועוד זו מצוה מן התורה, ראו את קיומה תוך זמן קצר, ובמיוחד אם התמידו בכך ימים רבים.

במשך הזמן כשנתפרסם הדבר עוד והתקבל בציבור שסגולה גדולה היא להתברך על ידו בברכת כהנים שבשעת התפילה, וברכתו אינה שבה ריקם, בכל יום היו יהודים שבאו מקרוב ומרחוק במיוחד להתפלל במנין הוותיקין של הקהילה, בה נהג ר' דוד להתפלל בקביעות, בכדי לזכות ולהתברך ממנו בברכת כהנים, ולאחר שהללו סיפרו כיצד יעשותם קרבה בעקבות כך, החלה נהירה של רבים שבאו להתפלל במקום.

כדרכם של שמועות, שכל אחד מוסיף له דבר מעצמו, היו כאלו שהפיצו שדי בפעם אחת לזכות להתברך על ידי ר' דוד כדי שברכתו תחול. אחרים סברו שיש צורך בכמה ימים, ויש שהידרו דוקא אם הם רצופים, ואילו היו שטענו, שהטוב ביותר הוא בשני וחמישי ושני' רצופים, והמהדרין הקפידו על ארבעים ימים רצופים, כולל שבתות ומועדים, והמהדרין מן המהדרין העתיקו את מקום תפילתם בקביעות לבית הכנסת של הקהילה למנין הוותיקין כולל במועדים ובימים הנוראים, כדי שברכה ממושכת כזו במשך כל השנה כולה, בוודאי תוסיף עליהם ריבוי ברכה עד בלי די.

במשך הזמן כבר נמצאה קופה של צדקה שלקחה על עצמה את הדרך לזכות את הרבים, תמורת סכום מסוים לצדקה, וזאת על ידי שליחת יהודי תלמיד חכם שיבוא להתפלל במנין הוותיקין של ר' דוד, ויכוין להתברך עבור התורם, אפשר באופן חד פעמי, או 'שני וחמישי', ובמחיר גבוה יותר, במשך ארבעים יום רצופים. ובתיאום עם גבאי המקום ניתן לשליח קופת הצדקה מקום קבוע לעמידתו להתברך עבור התורמים, שעליו כתבו באותיות גדולות שהוא מקום שליח קופת הצדקה, כדי שכולם יוכלו לראות ולאַמֵּת את המצאותו של שליח הקופה בכל בוקר בתפילת שחרית במקום, וקודם התפילה ואחריה הזכיר את השמות שעליהם אמורה לחול ברכת כהנים, שמחמת אונס המרחק והשעה אינם יכולים לבוא, והברכה תחול עליהם מדין 'העם שבשדות'.

סיבת הדבר שברכותיו של ר' דוד עושים פירות, כך הסבירו רבים, היא מחמת שתי סיבות גם יחד, הראשונה, שבזכות כך אנשים מכוונים לשמוע ברכת כהנים כדת וכדין, ועצם ברכה זו כחה וזכותה רב עד מאוד, ועל כן כאשר עומדים ומכוונים לה כראוי וכדת של תורה כנפסק בשולחן ערוך, זה עצמו סגולה גדולה עד מאוד שהברכה תתקבל ברחמים וברצון לפני ה'. הסיבה השניה היא, שכאשר הכהן המברך הוא יהודי יראה ה' ומדקדק במצוות ואף עמל בתורה בכל עת, לא פלא שברכת ה' שורה עליו, ומתקיימת על ידו 'ואני אברכם', שה' מברך את עמו בשלום.

*

ההיפך המוחלט להנהגתו של ר' דוד בכל ענייניו ובמיוחד בדקדוק במצוות וקיום כל הלכותיהם כדת של תורה, היה אלעזר פונאלעקזטמאכטחוק*. תחילת גידולו שצמח במוסדות כלאים בה מערבים תבן בבר, ונותנים חשיבות לדברים הנוגדים את התורה ושמירת מצוותיה, ושיבוש דיעותיהם פגעה בו ביותר, עד שהיה 'תלמיד ה"מחכים" אם רבותיו', שהיה רחב להרע, ומסיבות שאינן ברורות החשיב את עצמו כאחד מן היראים לדבר ה', ואף התגורר במקומם והתפלל בבית הכנסת של הקהילה.

לפרנסתו עסק אלעזר בסחר נדלנ"ל, ברכישת ומכירת נכסים ואף בתיווך עסקאות אלו, כאשר עיקר רווחיו היו על ידי רכישת דירות ומבנים במצב גרוע במחיר מוזל, ושיפוצם ומכירתם במחיר מלא וגבוה, כאשר תוספת המחיר שקיבל במכירתם, פעמים רבות היה עשרת מונים על הוצאות השיפוץ, וכך התפרנס ברווח גדול. בחשיבו המסחריים המחודדים הריח אלעזר עסקאות אלו מרחוק, ולמֵעֵט כמה פעמים שכשל, ברוב מוחלט ממאות הפעמים שעשה כן, מכל אחד מהם הרויח סכום נכבד.

אחד מהדברים הבולטים ביותר בחוזר הנהגתו כסל למו של אלעזר, היה לזלזול בתקנות חז"ל והלכותיהם ואורחותיהם. בשביל לדעת מהו איסור מדאורייתא שעליו הקפיד ביותר, לבין איסורי דרבנן שבהם זלזל וכלל לא הקפיד, נראה שעות רבות לומד ומברר סוגיות, אך כל מי שרק שוחח עמו מעט בלימוד, קלט מיד את הבל עיותו דעתו, ושמר ממנו מרחק רב לבל יִדבקו בו גיצי הכפירה הנפים ממנו לכל עבר בהבלי פיו ודיבורו.

באחד הפעמים שאלעזר ניסה לדון עם ר' דוד על הקפדתו בכל דין דרבנן, ותוך כדי החל להשמיע בפניו את 'הגיגיו' הכוללים לעז ובזיון בדברי חכמים, החל ר' דוד לגערו בו על דבריו אלו, שבכך מפסיד את חלקו ולבם הבא, כשמנה לפניו את דבר חז"ל כנגד דיבורים כאלו, ביניהם את דברי רבא (עירובין כ"א ב'), שיש להזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה, שכל העובר על דברי סופרים חייב מיתה, ודברי רב פפא בר"א בשם רב אחא בר עולא (שם), שכל המלעיג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת, ואף את המעשה עם אותו תלמיד (ב"ב ע"ה א' ועוד), שרבי יוחנן נתן עיניו בו ועשהו גל עצמות על שלגלג על דברי חכמים.

היו כאלו שניסו לשוחח עמו ולנסות להטותו אל דרך התורה על ידי הוכחות רבות ושונות מכל חלקי התורה, אך לאחר כמה שעות של ויכוח עקר הגיעו למסקנה הצובעה, שככל הנראה מבקש הוא לדבוק בצדוקים ובביתוסים, ולכפור בתורה שבעל פה. גם מסקנת הבל דבריו היה, שמהדר עד מאוד בקיום מצוות התורה המפורשים, במיוחד אלו שבין אדם לחבירו, כלל לא השפיעו על אחד לשנות את המבט אודותיו, אלא רק חיזקו עוד יותר את המסקנה הצובעה עד כמה נשתבשה דעתו, והוסיפו له שמבקש הוא להשתייך ל'כותים', וזאת על פי דברי הגמ' (ברכות מ"ז ב' ועוד הרבה): "כל מצוה שהחזיקו בה כותים, הרבה מדקדקין בה יותר מישראל".

טענותיו כנגד גדולי הדורות שלהבל דבריו אין לנו צורך בהם, ואנו יכולים ללמוד את התורה המונחת בקרן זוית לכל הרוצה לעסוק בה, גרמו לכך שהחלו לכנותו 'אלעזר בן פועירה', על שם אותו הנְבָל, איש לץ ובעל לב רע ובליעל, שהביא להריגת חכמי ישראל בימי ינאי המלך (קידושין ס"ו א'), לאחר שגרם לינאי להאמין לדבריו ש'לֵבָם של פרושים עליו', והציע לפניו: "אם אתה שומע לעצתי רומסם", ולשאלת ינאי המלך: "תורה מה תהא עליה", השיב אותו רשע: "הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית, כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד", ואמרו חז"ל בגמ' שם, שהמה דברי אפיקורסות, שאף אם היה מקום לומר כך כלפי תורה שבכתב, מה יאמר על תורה שבעל פה, וכדברי הצל"ח בקדמתו לספרו שמאריך לבאר שכן הדבר בכל דור ודור, ומפורשים עוד יותר הדברים בשו"ת אגרות משה (אור"ח ח"ד סי' ל"ט): "...שלא יטעו ח"ו לומר שעתה בזמננו שתורה שבע"פ נמי התירו לכתוב, שנכתב כבר הש"ס וגם ספרי הפוסקים וספרי המפרשים, שי מקום לדברי הרָשע שאין צורך בהישיבות וחכמי התורה, שהרי כל הספרים מצוין ואפשר לכל עיר ועיר לקנות ספרים ולהניחם בקרן זוית כל הרוצה יבא וילמוד, אלא שגם בזמנו מי שאומר כן הוא אפיקורס וצדוקי, משום שבלא חכמי התורה המרביצין תורה לתלמידיהם בהישיבות, לא היו יודעין איך להבין תורה שבע"פ אף שכבר הם כתובין, לא רק דברי הפוסקים שהם סתומים אלא אף דברי רבותינו המפרשים צריך רב גדול, וגם שאותו הרב קבל מרבו, ונמצא שגם עתה אַחַר שנכתבו תורה שבע"פ בספרים הרבה, הוא תורה שבעל פה ממש, וצריך לחכמי התורה ולתלמידי הישיבות, וכן יהיה לעולם אף כשיבא מלך המשיח ויחיו המתים ולא ישתכח שום דבר ממה שנתחדש עד עתה ויהיו משה ואהרן וכל הנביאים והזקנים והתנאים והאמוראים והגאונים, עוד יהיה מַמה ללמוד ולחדש עוד הרבה יותר".

*

אחת מהמצות בה החזיק ביותר אלעזר בן פועירה זה, היתה מצוות 'ביקור חולים', שבכל יום היה מפנה מזמנו שעה ארוכה בה עבר במחלקות בית החולים וביקר חולים רבים, כשמאחל לכל אחד מהם רפואה שלימה ומוסיף עוד לדרוש בשלומו ותחושותיו, ומנסה לעודדו במילים טובות, ולחלקם אף הביא דברי מאכל להשיב את נפשם ורוחם, בעוגות ושאר תבשילים, כשמרגיש שזוהי מצוותו עלי אדמות. כאשר האמת היא שאילולי שהיה כה מעוות בהשקפותיו והבליו, שבהם איבד את חלקו לעולם הבא, היה זוכה בקיום מצוה זו לקרן הקיימת למקיימה לעולם שכולו טוב, אלא בשל מצבו הנוראי, ככל הנראה היה מאותם רשעים שה' נותן להם רק את פירותיהם בעולם הזה.

במצוותו זו שבה דבק אלעזר, הרגיש גם אהוב ונחמד, שרבים מהחולים ובני משפחותיהם הודו לו על ביקוריו הללו ובירכוהו בברכות רבות, ובמיוחד שלא הכירו את דעותיו הקלוקלות והמעוּוָתות, וחשבוהו ליהודי שומר תורה ומצוות שמהדר בקיום מצוה זו, והיו גם רבים תמימים שאכלו מהעוגות והמטעמים שהכין עבורם, בלא לחוש אולי כלל לא הופרשו מהם תרומות ומעשרות, ואולי אף יש בהם מיינו, שהלכה זה שיינו של אפיקורס דינו כיין נסך, בחושבם שניתן לסמוך על מראהו החיצוני כיהודי שומר תורה ומצוות, וחזקת הכשרות שיש לו.

בנוסף על ביקוריו, היה אלעזר משתדל גם להתפלל עבור החולים לרפואתם השלימה ולברכם בכל עת, כשאינו משכיל להבין שכרשע וכאפיקורס ברכתו תועבה לפני ה' ואינה מועילה אלא יתכן להיפך שאף מזיקה, וכדברי המדרש (שהש"ר ב' [י"ד] ח'), שאחת הסיבות לעקרותה של רבקה אמנו במשך עשרים שנה עד שהתפלל עליה יצחק אבינו, היא הברכה שקיבלה מאמה וּמִלְּבָן אחיה, כמפורש בפסוק (בראשית כ"ד ס'): "וַיְבָרְכוּ אֶת רִבְקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אֲחֹתֵנוּ אַתְּ הָיִי לְאַלְפֵי רְבָבָה וְיִירַשׁ זַרְעֵךְ אֵת שַׁעַר שֹׂנְאָיו", שלא יאמרו אומות העולם שתפלתם עשתה פירות, ומכאן כתבו הקדמונים שיש ללמוד עד כמה צריך זהירות לבל להתברך מאדם רשע, שאין כזו מציאות 'אם לא יועיל לא יזיק', שברכה כזו מלבד מה שאינה מועילה, יש בה סכנה גדולה שאף יכולה להזיק.

לחולים מסויימים שהרגיש אלעזר קירבה מיוחדת, היה מספר להם על המפורסם ברבים בדבר הסגולה המיוחדת שיש בברכת הכהנים של ר' דוד, שעמו מתפלל בכל יום, ומואיל בטובו לשמש עבורם כשליח אישי ללא כל כוונת רווח כספי, לכוין עליהם בעת ברכת הכהנים, שברכתו של ר' דוד תחול עליהם. מחווה זו שהציע לחולים, שמחה אותם עד מאוד וקיוו שעל ידה יזכו לרפואה שלימה במהרה.

*

שנים רבות זכה ר' דוד להמשיך בעמלה של תורה ודקדוק ההלכה, כשמידי פעם אלעזר הלָץ בא ומלעיג על הנהגתו זו, ור' דוד מתעלם ממנו ומדברותיו, כאזהרתם של חז"ל באדר"נ על המינות, שדרשו עליהם את הפסוק (משלי כ' ח'): "הֲרַחֵק מֵעָלֶיהָ דַרְכֶּךָ", שיש להרחיק את הדרך מהם, ובוודאי שלא להאזין לדבריהם, לבל יאמר אדם, בטוח אני בעצמי שגם אם אלך בסמוך אליהם אני מאזין להם ולא אכשל במעשיהם, שגם אם מחשבנו אמת ודבריהם הרעים לא ישפיעו עליו כלל, בכל זאת עליו להרחיק מעליהם דרכו.

כשבאחד הימים חלה ר' דוד בחולי קשה ומייסר, חיפש אלעזר הלץ בכל הזדמנות ללעוג לו כיצד ה' משיב לו כגמולו, שהוא מדקדק בקלה כחמורה ומקיים כל מצוות ה' כדת של תורה, על פי דברי חז"ל, כשאינו מוותר על קוצו של יו"ד בסעיף קטן שבמשנה ברורה, וה' החלהו בחולי קשה זה ומייסר, ואילו הוא המלעיג בָּגֵד לדברי חכמים וכלל אינו מקיים את דבריהם, מתהלך בבריאותו האיתנה כשבריא אולם כשור הבר, ואף בבדיקות הרפואיות שעורך בכל עת, מעידים הרופאים שאין לו דבר, ובדרכו של עולם יאריך ימים ושנים בלא כל חולי ומכאוב.

כשמצאו של ר' דוד החמיר ואושפז בבית החולים, בכל יום ויום כשהיה אלעזר הרשע עובר במחלקה בה אושפז ומגיע לחדרו, היה מברך את שאר החולים ברפואה שלימה, אך את ר' דוד היה מקניט על המחלה המיוחדת שה' שלח له לכתשוונה על רוב דקדוק ההלכה שדקדק בקיום המצוות, ואילו היה אוכל כמותו ואף מוסיף ל'התעמל' ולהשקיע מעט בגופו, היה ניצל מחולי זה ומכל דבר רע. ור' דוד שותק על עלבונו ומבקש מה' שיראה בעניו ויזכהו ברפואה שלימה במהרה.

בכל יום מחדש, לאחר צאתו את אותו רשע מחדרו, היה ר' דוד פונה לחתנו אז בתו אז אחד מיוצאי חלצו שאינו כהן, זה שהיה סמוך לו באותה שעה כדי לסעדו על מיטתו בעת אישפוזו, ששמע את דברי ההבל והאפיקורסות הללו, ומבקש למוחקם מעל לוח ליבו, ואומר לו, כל יהודי אומר יום יום

המשך בעמוד הבא

סיפור ושאלה בצידו

לעורר את בני המשפחה ללימוד הפרשה עם פרש"י.

המשך מעמוד הקודם

לאחר תפילת השחר את שלש עשרה עיקרי האמונה, שאחד מהם הוא: "אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה, שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ גּוֹמֵל טוֹב לְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו וּמְעַנֵּישׁ לְעוֹבְרֵי מִצְוֹתָיו", אם כן לא יתכן לעלות על הדעת שה' יעניש יהודי בחולי מחמת קיום מצוותיו, ומחשבה כזו סותרת את עיקרי האמונה. אכן סיבת חולי הבא על אדם, הוא בכדי לקרבו לה', וכדברי הנביא (ישעיה נ"ג י'): "וַה' חָפֵץ דַּכָּאוֹ הֶחֱלִי", שעליו דרשו חז"ל (ברכות ה' א'), שכל שהקב"ה חפץ בו, מדכאו ביסורין, שמטרת היסורים היא לקרב את המתייסר לה', וזהו יסוד יסורים של אהבה, אך יחד עם זאת אמרו חז"ל (שם), שכאשר רואה אדם שיסורים באים עליו, שיפשפש במעשיו. יתרה מזו הוסיף ר' דוד ואמר, שגם אילו דבריו היו נכונים וסיבת חוליו הוא מחמת קיום המצוות, כדאי הדבר עד מאוד. וכי עדיף לאדם לחיות כשור וחמור שבעים שנה ולאחר מכן להיות אומלל לעדי עד ולנצח נצחים, או לחיות חיי צער שבעים שנה ולזכות לאחר מכן לטוב הצפון לצדיקים לעולמי עולמים, היה מעלה את השאלה שתשובתה ברורה בצידה.

*

באחד הימים כשחוליו של ר' דוד גבר עליו, ובשל מצבו החלוש רוב הזמן היה רדום, נכנס אלעזר הרשע לחדרו והחל ללעוג לחתנו של ר' דוד על חמיו, שכל ימיו כלל לא נהנה מהעולם הזה, וכעת עומד לעוזבו מתוך כאב וצער ויגון רב, דברים שהימים ההיפך הגמור מהאמת, שמעטים הם שנהנו מהעולם כמו ר' דוד, שמכל מצוה שקיים ובכל רגע שעסק בתורה ומעלה, הרגיש שמחה ואושר עד אין קץ, ובמיוחד באותם הזמנים בהם זכה לחדש בתורה, שאושרו ושמחתו גברו עוד יותר, ונהרה של מעין עולם הבא היתה על פניו מרוב עונג שמחת התורה.

בעודו עומד שם ומלגלג על ר' דוד ועל חייו ואורחותיו, הבחין ב'קבלה' המונחת על השידה הסמוכה למיטתו, בה היה רשום אישור על תשלום סכום עצום עבור 'חוות דעת מומחה' מאחד הפרופסורים המפורסמים בתחום, בפירוט הקבלה נכתב, שהתשלום כולל ביקור החולה במקום אישפוזו ונתינת חוות דעת לטיפול. כראות הרשע את הדברים הוסיף ללגלג עליהם, שכל ימיו דרש בתורה ובסְפָרֶיהָ, בדברי החכמים וגדולי ישראל, וכעת נזכר הוא מהרופאים והפרופסורים, כאומר שמודה הוא בדבר שהם החכמים והנבונים. כעת זה כבר מאוחר מידי להודות על האמת, עמד ולגלג אותו רשע, כעת גם הפרופסורים המומחים כבר לא יכולים לעזור ולסייע.

דברי הבל וחירוף אלו כלפי התורה וחכמיה, יכלו לצאת רק ממוח קודח כשל אלעזר בן פועירה זה, שפער פיו כנגד כל הקדוש והטהור, אך כל ילד חידר מבין שהמה חסרי כל שחר ויסוד, שגדלותם העצומה של חכמי ישראל וגדוליה אינם נפגעת אף בקצה צפורנם, בהליכה לרופא ושמיעת דבריו, ובוודאי שאין בכך כל הודאה בדבר חשיבות הרופאים עליהם, שחכמי ישראל בכח תורתם וקדושתם מעמידים ומחזיקים את כל העולם כולו ובזכותם באה פרנסה לכל העולם, ויכולים לרפא חולים, לפקוד עקרות ואף להחיות מתים במאמרם, בברכתם ובתפילתם, ואילו הפַּנְיָה לרופא, אינה מפני חשיבותו הגדולה, אלא היא אחת ממצוות התורה שצִוּוּתה על החולה למצוא רופאה למכטו ומחלתו, ועצם הפַּנְיָה אינה שונה מהאופן בו פונים עם נעל קרועה לסנדלר ועם ארון שבור לנגר, שאין בכך כל ביטוי שהוא גדול ממי שאינו יודע בעצמו לתקן נעל או ארון. והגם שחכמי ישראל כיבדו את הרופאים, כפי שלימדונו חז"ל, אין זה אלא כדי שיעשו מלאכתם נאמנה בלא לפשוע בה, ואם עושים כך, אכן זכותם גדולה שהם מחיים נפשות מישראל.

*

אני רואה שיש לכם הרבה כסף עבור פרופסורים, המשיך אותו רשע להתעלל בחתנו של ר' דוד שסיעדו באותה שעה, כסוחר נלד"ן מומחה אולי אוכל להציע לכם איזו שהיא השקעה טובה ומניבה פירות. באותה שעה הרהר החתן בליבו על דבריו, שאף אם היו לו מעות, לא היה קונה מרשע זה דבר, שבודאי מלאכתו רמיה בשקר ותככנות ושאר דרכים בלתי כשרות. כשראה הרשע שהחתן כלל אינו משיב לו דבר להבָלָיו, ניסה לגוררו שישיב לו דבר מתים וממנו כבר ימצא במה להתעלל בו, ועל כן ניסה לשאול אותו, אולי אחרי שהוציאו מעות כה רבות לרפואת אביהם, מעוניינים המה למכור לו דבר מה.

כשמוע החתן את הצעת הרשע, השיב לו מיידית שיש לו דבר מה למכור לו, והוא אם מחלת חמיו. לתגובה כזו לא ציפה הרשע, ומיד החל להתגלגל בצחוק פרוע ומרושע, ולאחר כמה דקות של צחוק ולגלוג, השיב שאם ישקלו לידו סכום עצום של שלושים אלף שקלים במזומן, מסכים הוא לקנות את מחלת חמיו באיזה קנין שיחפוץ.

החתן שכלל לא התכוין לצחוק עם אותו רשע, אמר לו שמסכים הוא לדָבָר, והיות ובעוד דקות פסורות באים להחליף אותו בתורנות בבית החולים, מיד כשיבוא מחליפו יצא עמו אל הרב לערוך חוזה כדת של תורה, ותוך כדי זה יפעל לגייס את הסכום שעד לרגע מעמד המכירה, יהיה לו את מלוא הסכום ובמזומן. באותה העת התקשר החתן לאחד הרבנים שהוא דיין מובהק, ובירר אצלו את אופני ודיני המכירה, כיצד מבצעים קנין שבו הקונה מקבל את המעות מיד המוכר, ולאחר שהוברר לו שהטוב ביותר הוא שהחולה עצמו ימכור לקונה את המחלה, ביקשו מהרב הדיין אם יוכל להועיל לטרוח לבוא לבית החולים, ולפניו יעשו את הקנין כדת של תורה.

כשעתיים לאחר מכן התקבצו לחדרו של ר' דוד בבית החולים הרב הדיין המומחה, ועמו החתן כשסכום המזומנים לעיסקה תחת ידו, ושני עדים כשרים ובסמוך אליהם הרשע הקונה. הרב הדיין שהגיע כבר עם שטר מכר כתוב כדת של תורה, החל להסביר לר' דוד המוכר ששכב על מיטתו בעינים עצומות, ואף לקונה שעמד בסמוך, שהיות וחפצים הם שהקנין יהיה כדת של תורה בלא שום יכולת ערעור, הן מצד המוכר והן מצד הקונה, על כן יעשו בו את כל דרכי הקנינים ששייך, קנין כסף וקנין חליפין בסודר, כשהכל שריר וקיים כדת של תורה במעמד שני העדים הכשרים.

תחילת מעמד המכירה, היה בפנייתו של הרב הדיין לר' דוד בשאלה אם חפץ הוא למכור את מחלתו לאחֵר. כשנענע בראשו בחיוב, ביקש הדיין לבודקו כדת של תורה כנפסק בשו"ע (חושן משפט סי' רל"ג סי"ח), שלמכר ומתנה יש לבודקו כדרך שבודקים לגיטין, כדברי השו"ע אבן העזר סי' קכ"א ס"ה, שיש לבודקו אם דעתו שלימה עמו, בשאלת דברים אֲחֵרִים לסירוגין, אחד כן ושנים לא, שנים לא ואחד כן, שאם הרכין ראשו על לאו לאו ועל הן הן, ממכרו מֻכָּר ורמיזותיו ראיה, וכתב הרמ"א שבודקים אותו על ידי פירות שאינם נמצאים אלא בקיץ ושואלים אותו בימות החורף אם רוצה שילקטו אותם עבורו מהעיר, או להיפך.

בטרם הספיק הרב הדיין לחכוך בדעתו על איזה פירות ישאל אם חפץ בהם, שָׁם אל ליבו ששפתותיו של ר' דוד נעות ונראה כמבקש לומר דבר מה, ועל כן סימן לעדים לרכון אליו ולשמוע את דברותיו, ויחדיו שמעו כיצד שואל כמה מעות מבקש הקונה על מכירה זו ומי ישלם את המעות הללו. דבריו אלו של ר' דוד הספיקו לדיין ולעדים להבין שר' דוד מודע למעשיו בשעה זו, וחתנו שהיה במקום פנה אליו ואמר לו שמעניק לו במתנה גמורה את סך המעות הללו, תוך כדי שמעביר לידיו חבילת שטרות עבה ובתוספת מטבע. ר' דוד מישש את חבילת השטרות והמטבע, וכשחש שאכן מדובר בכסף, הגיבהה כשלשה טפחים, כאשר מעשיו אלו מוכיחים שדעתו מתוקנת ולכך עשה במעות הללו קנין גמור כדת של תורה, ולאחר מכן מסרם לחתנו לטמרת גמר הקנין, כשלאחר מכן אף עשו קנין סודר של אגב ואף קנין חליפין לפי הוראותיו של הרב הדיין ולעיני העדים.

תנאי המכירה בין המוכר לקונה סוכמו בכתב והוקראו על ידי הדיין, שבמעמד זה ר' דוד מכר את מחלתו לקונה תמורת סכום של שלושים אלף שקלים מזומנים, כאשר נעשה על כל כך הקנינים כדת של תורה, ואין אחד מהצדדים יכולים לחזור בהם מהקנין, כשמוסיפים למסור ביטול מודעה, והכל שריר וקיים, כשעל השטר חתם הרב הדיין ושני העדים.

*

שעות ספורות לאחר מעמד המכירה הרגיש ר' דוד כיצד אט אט כוחותיו מתחילים לשוב אליו, ולמחרת כבר הרגיש הטבה משמעותית במצבו, כשפקח את עיניו ויכל אף לדבֵּר, כשניצל את הכוחות הללו לתפילה בכוונה גדולה לה', שיחוס עליו ויפדהו מרדת שחת, שיוכל לעסוק בתורה ובמצוות עוד רבות בשנים. בימים הבאים ניכר היה שתפילתו זו של החולה על עצמו התקבלה ברחמים וברצון לפני ה', ולפליאתם הרבה של הרופאים המומחים, החל להתחזק ולהתאושש ממחלתו שיסוגה ולהלכה ממנו בשלבים מהירים, כנגד כל כללי הרפואה שמחלה זו הינה חשוכת מרפא וסופה מוות ביסורים קשים ומרים.

כשחלפו עוד כמה שבועות בהם המשיך ר' דוד להתחזק וסימני המחלה האחרונים פרשו ממנו, שוחרר מבית החולים כשהוא עדיין חלש וזקוק לעזרה רבה, אך במהלך של ריפוי והתחזקות, כשתקוותו ותפילתו בכל עת לה' שישלח לו רפואה שלימה במהרה, שישוב לאיתנו ויזכה לעמוד בתורה בכל עת, ואף לזכות לקיים את המצוה החביבה עליו, לברך את עמו ישראל באהבה.

בד בבד עם התרפאותו הפלאית של ר' דוד, אירע דבר נורא ועוד יותר פלאי עם אותו רשע שקנה ממנו את המחלה. הלה שעד לאותו יום היה בריא כשור הבר, ורק לפני זמן קצר עבר 'בדיקת מנהלים', שהיא בדיקה רפואית מקיפה עד מאוד, שבה התברר שבריאותו איתנה לחלוטין, נחלה בפתע פתאום, ולפליאתם הרבה של הרופאים שטיפלו בו נתגלה, שחלה במחלה קשה וחסרת סיכוי לריפוי, שרוב חוליה הינם אנשים תשושים וחלשים, ומחמת החלשותה של מערכת החיסונית שבגוף, פוגעת בהם המחלה וברוב המקרים מביאה אותם עד שערי מוות.

כשראה אלעזר כיצד פגעה בו מידת הדין, ונחלה במחלה שרכש בכסף מלא מר' דוד, חל לדאוג ממה שיהיה בסופו הקרוב, ובתחילה חשב לבוא לר' דוד וליפול לפני רגליו ולבקש רחמים עליו, שיתפלל עליו שיבריא, אך מידת גאוותו לא נתנה לו לעשות כן, אלא החליט שיסתיר את דבר מחלתו מכולם, ואולי יהיה מהיחידים שיבריא ממנו.

כשעבדו הימים ומחלתו הלכה והתחזקה, בסתר ליבו ידע והבין שסופו הולך וקרב, ועל כן פנה לאחד מקרוביו שהיה תלמיד חכם, והגם שאותו קרוב נמנע כל הימים מקשר עמו מפאת הביבים שהוציא מפיו, התגבר אלעזר על יצרו והתקשר אליו וסיפר על מחלתו ומצבו, כשמבקש ממנו לבוא אליו לבית החולים בו מאושפז, כשבצוונו לשוחח עמו דבר ביחידות. הקרוב שהגיע לבקרו ומצאו במצב רפואי קשה, הבין שכעת כבר ליבו נשבר בקרבו, ובשיחה עמו סיפר לו על רוב חטאיו, כשמסתיר ממנו את כל מעשה הקניה, וביקש ממנו שיעזור לו לשוב בתשובה שלימה על כל חטאיו קודם מותו.

הקרוב הלזה פנה לאחד מגדולי הדור וביקש ממנו דרך תשובה עבור קרובו החולה כשמספר לו על כל שעיקר חטאיו היו שדיבר סרה בתורה שבעל פה ובחכמי התורה ומעלתה, ואף זלזל בכל המצוות דרבנן, וכעת כשעומד סמוך למיתתו ממחלה חשוכת מרפא, מבקש הוא דרך תשובה. דרכי התשובה שניתנו לו, לא היו קלים עבורו, אך למרות מצבו הגופני והרפואי הקשה, עמד בהם בכח גדול ובהתגברות עצומה, אלא עשה ככל העולה על רוחו, וכעת כשמֵר המוות עמד עליו, וחרבו של מלאך המות נגלה כנגד עיניו, בבחינת דברי הפסוק (תהלים צ' ג'): "תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי אָדָם", וכדרשת חז"ל (רו"ר ו' [י"ג] ד', ועוד הרבה): "עד דכדוכה של נפש", שגם בשעה זו של דכדוכה של נפש, התשובה מקובלת לפני ה', וכך זכה לשוב בתשובה שלימה לפני מיתתו.

שעה קלה קודם מיתתו עוד זכה אלעזר לומר את הידוי הארוך של יום הכיפורים, יחד עם הידוי של רבי ניסים, כפי שאמרם בכל יום, מתוך לב שבור ובחרטה גמורה על כל מעשיו בימי חייו, ולאחר מכן קרא 'קריאת שמע' עם פרשיותיה, ואף אמר את הפיוט 'יִגְדַּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח', הכולל בתוכו את כל עיקרי האמונה, שמנהג קהילות רבות לאומרו בשעת יציאת נשמת ישראל, כשהתיבות האחרונות שאמר תוך כדי בכי ממעמקי ליבו היו 'גּוֹמֵל לְאִישׁ חֶסֶד כְּמִפְעָלוֹ, נוֹתֵן לְרָשָׁע רַע כְּרִשְׁעָתוֹ', כשנראה היה שמקבל באהבה את דינו, וכך יצאה נשמתו בתשובה שלימה.

*

זמן מה לאחר מכן, התאושש ר' דוד עוד יותר וכוחותיו שבו אליו, ונראה היה לו שיכול כבר לעלות לדוכן לקיים את המצוה האהובה עליו לברך את עמו ישראל באהבה, ואמר לבני ביתו שתקותו היא שכבר למחרת בתפילת השחר יוכל לקיים מצוה חשובה ומיוחדת זו. כשנשמע הבשורה המשמחת בקרב בית ישראל, רבתה הצהלה בקרב הארץ, ששוב יכולים לזכות לקבל את ברכתו המיוחדת של ר' דוד הידועה כמקובלת לפני ה', שזה חודשים ארוכים לא זכו לה מחמת מחלתו.

בעודו יום נזכר ר' דוד במעשה המכירה של מחלתו, ושאל את בנו, מה אירע לאותו ערל שקנה ממנו את מחלתו. בנו השיבו שזמן קצר אחרי שמצבו הרפואי החל להשתפר הלה חלה באותה מחלה, וככל שהוא התרפא והתחזק, הלה נחלה ונחלש, וכמה שבועות לפני מיתתו כשהבין את משמעות מעשיו ומצבו הרפואי, החל לשוב בתשובה שלימה לפני ה'... מי חזר בתשובה, התפלא ר' דוד על דברי בנו, האם אותו ערל שקנה את המחלה? מה שייך 'תשובה' לערל.

זה לא היה ערל, השיב הבן, אלא יהודי הגרוע ממנו במעשיו, וסופו שחזר בתשובה... אני מכרתי את מחלתי ליהודי? היתכן כדבר הזה או הנשמע כמוהו? החל ר' דוד להתאונן על הנעשה ופרץ בבכי תמרורים. תוך כדי דברי הבכי המלווים ביבבות רבות כשכל גופו רועד בגלי צמרמורת קשים, ייבב ר' דוד, כל הזמן חשבתי שחיתה זו מכירה לערל, אבל למכור ליהודי, גם אם הוא בעל עבירה, לא היה עולה על דעתי, וכל מכירתי זו בטלה ומבוטלת...

אבא! פנה הבן לאביו במטרה לנחמו וליישב את דעתו, כל המכירה היתה בעקבות בקשתו של אותו אחד, שהמעות העבירוהו על דעתו ודתו ולכך ביקש מעצמו לקנות את המחלה, ולא היה כאן כל רמאות או דבר שאינו כשורה, והכל נעשה כדת וכדין עם דיין ועדים, מדעת קונה ומקנה, וגם זה היה לאחר שבא ולגלג עליך בכל יום ויום ברשעות נוראה, גם כשהיית מוטל על ערש דוי... אוי וי, פרץ שוב ר' דוד בגל בכי מחודש כאשר תוקפו רעד נוראי בלתי נשלט שמחמתו נפל על המטה בה ישב, הבכי היה זה 'אלעזר מבקר החולים' שרכש ממני את מחלתי ולבסוף מת בה, אוי וי אוי וי, קונן ר' דוד ללא הפוגה, למה לי חיים תמורת חיי יהודי אחר, הבאלה יחפוץ ה', אוי וי לי, ואוי לנפשי האומללה, שבגללי ועל ידי נחלה ונתייסר ואף מת יהודי...

כשנראה היה שנרגע מעט מבכיו, הוסיף ואמר לבנו תוך כדי התעוררות חדשה לבכי, לדבריך, בנוסף לכל, נכשלתי כעת בשמיעת לשון הרע על בעל תשובה ששב לה' בכל ליבו ונפשו, אוי לי ואוי לנפשי.

*

עודו בוכה בדמעות שליש ממה שאירע לו, וכל גופו בתזזית של רעד מרובה בשל הדבר הנורא שהשתלשל על ידו, ביקש ר' דוד שיביאו לפניו את 'ספר חסידים', ספרו של רבי יהודה החסיד, מגדולי הראשונים לפני כשמונה מאות וחמשים שנה, ורבם של האור זרוע והרוקח, הסמ"ג ובעל התרומה ועוד רבים מגדולי אותו דור דעה. כשביאהו אותו ספר לידו, דפדף בו מעט עד אשר מצא את אשר אִוַּתָה נפשו, את דבריו באות תמ"ה, הכותב אודות ענין זה של מכירת חולי, ופותח במעשה בנכרי שחלם חלום ומכר את פתרונו הרע לפותר, וסופו שהתקיים בקונה, ומוסיף וכותב: "אחד היה חולה עד מות, והיה אחד מתלוצץ, אמר לו [הלץ לחולה] תַּקָּנָה לי החולי שלך, תן לי כך וכך. אמר לו [החולה ללץ], אתן לך. מיד עמד החולה, וזה חלה ומת". והוסיף על כך הרחיד"א בהגהותיו 'ברית עולם': "וגם אני שמעתי מאדם גדול שראה בעיניו גוי שמכר החולה, והמוכר נתרפא והקונה תיכף נלכד בחולי, רחמנא ליצלן".

שעה ארוכה ישב ר' דוד מול הספר, כשפלגי מים ירדה עיניו, כיצד אירע לו כן לעת זקנותו, שנכשל בדבר כה נוראי, שיהיה לו חלק במיתתו של יהודי, וכיצד יוכל להמשיך בחייו כשידוע לו שכל מציאותם הם על חשבון ימיו של יהודי אחר שמת בחוליו. והגם שמחמת כן זכה אותו יהודי לשוב בסוף ימיו בתשובה שלימה, אין זה חשבונו וענינו, וכלל אינו יכול להמשיך כך את חייו.

ר' דוד שהתעמק זמן רב בדברי הספר, והסיק מהם שהמעשה השני עם הלץ שקנה את החולי וסופו שמת בו, לא היה עם ערל אלא עם יהודי שהיה לץ, ובכל זאת נכתבו הדברים לדורות, אולי יש בהם איזה שהוא לימוד שאין הענן תלוי בו אלא בלץ שביקש את המכירה, ובעקבות כך ביקש שיקחוהו למרן שליט"א, לשמוע ממנו דעת תורה הצרופה בעליל, מה עליו לעשות בשעה זו לאחר שנעשה כן בלא כוונתו וידיעתו שמדובר בקונה יהודי.

זאת ועוד ביקש ר' דוד לשאול, האם לאחר מעשה כזה, שלכאורה היה לו חלק במיתתו של יהודי, ראוי הוא לישא כפים ולברך את ישראל, אחרי דרשתו של רבי יוחנן (ברכות ל"ב ב'): "כל כהן שהרג את הנפש, לא ישא את כפיו, שנאמר (ישעיה א' ט"ו) [וּבְפָרְשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם אֶעְלִים עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי תַרְבּוּ תְפִלָּה אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ] יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ", וכן נפסק בשו"ע אור"ח סי' קכ"ח סל"ח, שאפילו בשוגג וגם כשעשה תשובה, אינו נושא כפים.

כששמע מרן שליט"א את דברי ר' דוד עם כל מה שהיה עמו, השיבו, שראשית אין לו מה לחוש לגבי ברכת כהנים, וזאת מדברי המג"א שם שאף במזיד הוא רק במת מיד ולא לאחר זמן, ובכלל דעת הרמ"א שבעשה תשובה יכול לישא כפיו, על כל פנים בשוגג, ומה גם שיש אומרים שכל זה הוא רק כשהרג בידים, שאין קטיגור נעשה סניגור, שאותם הידים שהרגו אינם יכולים לברך, על אחת כמה וכמה אצלכם, שגם אם יש בזה שמץ משהו, הריהו כאונס עם תשובה שלכל הפוסקים מותר לשאת כפים ולהמשיך לזכות את ישראל לברכם בברכת הכהנים מתוך אהבה רבה.

זאת ועוד אמר לו מרן שליט"א, כמדומה שאפילו כפרה או אפילו הרהורי חרטה על כך אינך צריך, כפי שניתן להוכיח מדברי הפוסקים, והיות ואין כאן המקום להאריך, ובוודאי הינך נוהג כירא שמים בכל הנהגותיך, גם בזו המסוגלת לאריכות ימים ושנים, כמפורש בשו"ע (אור"ח סי' רפ"ה ס"א וס"ב), שחייב אדם להשלים פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום או פרש"י, וכל המשלים פרשיותיו עם הציבור מאריכים לו ימיו ושנותיו, וירא שמים מקיים שניהם, שלומד הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ואחד פרש"י, וכאשר תקיים הלכה זו בשבוע זה, תבין על מה יסדתי את דברי.

אמנם, הוסיף מרן ואמר, אחרי שעל ידו באה רפואתך, וגם שמעת עליו שבסוף ימיו בא בתשובה שלימה לפני ה', ראוי שתעשה טובה עם נשמתו, שתלמד במשך השנה כל יום משנה אחת לעילוי נשמתו ואף תתן פרוטה לצדקה בעדו, וכך תעשה גם ביום השנה, ותזכה להאריך ימים ושנים מתוך בריאות איתנה, ולהמשיך לעסוק בתורה ובמצוות כל הימים.

מנין בפרשתינו עפרש"י
מצא ר' דוד את מקור דברי מרן שליט"א?

תשובה ל"סיפור ושאלה בצידו" משבוע שעבר

בתשובה לשאלה, מנין בפרשתינו עפרש"י ימצא משמשון מנוח לשאלתו ותמיהתו, מדוע יש ענין לעקור מביתו ולקבוע את דירתו במקום בו יוכל להגיע בשבתות לחזות פני רבו, הגם שכעת זוכה הוא לכך בימות החול, שנוסע הוא בכל בוקר להתפלל בבית מדרשו ולראות זיו פניו הקדושים.

משמשון ימצא מנוח לשאלתו ותמיהתו, וזאת מדברי רש"י ב' ב', עה"פ, "אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאֹתֹת לְבֵית אֲבֹתָם יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנֶּגֶד סָבִיב לְאֹהֶל מוֹעֵד יַחֲנוּ", וביאר רש"י, "מִנֶּגֶד. מרחוק מיל, כמו שנאמר ביהושע (יהושע ג' ד'), אַךְ רָחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵינָיו כְּאַלְפַּיִם אַמָּה, שיוכלו לבא בשבת, משה ואהרן ובניו והלוים חונים בסמוך לו". ומבואר בדברי רש"י, שיש מעלה גדולה לקבוע את דירתו במקום שיוכל לבוא לזכות להשראת השכינה בראיית פני רבו גם בשבתות ומועדים, ולא זי במה שבימות החול זוכה לכך.

תשובות לשאלות המתפרסמות בעלון זה, יש לשלוח בכתב ברור וקריא, בצירוף שם, כתובת וטלפון, עד ליום ג' בשעה 23.00 בלבד לפקס' 9741115 - (08) [מחו"ל: בקידומת 8 - 972 +] (24 שעות) [או למייל ichudbchidud@gmail.com]

הפרסים לשבוע זה: "כמוצא שלל רב עה"ת", ה"כ.
עוד **ח מ ש ה** זוכים נוספים, כל אחד בספר "ומתוק האור - שמיטה".
הפרס לשבוע זה על "סיפור ושאלה בצידו": שני זוכים, כל אחד בספר "מטה משה".

להערות, הארות ותגובות וכל עניני העלון, ותרומות והנצחות, יש לפנות למערכת בפקס ובמייל הנ"ל

שמות הזוכים לפרשת תצוה:
בת א. ירושלים - ומתוק האור דוד המלך, ב"כ
רבי.ש.מ. בני ברק - מדרש משנת רבי אליעזר
וויזבערג ה. מאנסי - מדרש משנת רבי אליעזר
נתנזון ב. ירושלים - מדרש משנת רבי אליעזר
הופנר א. קרית ספר - אפיקי איל משיעורי הגראי"ל זצ"ל
שטיינהוז ג. לונדון - אפיקי איל משיעורי הגראי"ל זצ"ל
הודעה נשלחה/תשלח לזוכים (במהלך החודש הקרוב)

ניתן לקבל כל שבוע את העלון בפקס או באימייל (ללא תשלום), בתוספת ה'סיפור ושאלה בצידו' בגודל כפול, על שני עמודים. המעוניינים לקבלו, ישלחו את שמם וכתובתם בכתב ברור, בתוספת מס' טלפון לבירורים, לפקס המערכת או למייל: ichudbchidud@gmail.com
המיילים נשלחים ממשרדינו ב'ליקווד' שב'ניו ג'רסי

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" ולרבנים הכותבים – מודיעין עילית - ארץ ישראל